

A MINDSZENT—ALGYÓI URADALOM HALÁSZATI SZERZŐDÉSEI (1832—1861)

SZILÁGYI MIKLÓS

(Budapest, Néprajzi Múzeum)

Az utóbbi évtizedekben több néprajzi tanulmány és forráselemzés hívta fel a figyelmet a halászó vizek 18—19. századi, vállalkozás jellegű bérleti hasznosításának gazdasági jelentőségére¹; magunk is visszatérően hangsúlyoztuk a bérleti szerződések kivételes forrásértékét, elemezvén a halászati haszonvétellel kapcsolatos szokásjog, s ezzel összefüggésben a „halászati üzemek” változásait és lokális változatait.² Ezek az újabb közlemények nemcsak az agráretnográfiai kutatásokra általában is jellemző igényt: a gazdasági és társadalmi mozgásfolyamatok elemzésének szándékát tanúsítják, de egyszersmind a hosszú ideig meghaladhatatlanul nagyszabásúnak vélt „tudománytörténeti örökség” — a Herman Ottó és Jankó János kezdeményezte³ eszköztipológiai összehasonlítások — egyoldalúságának, módszertani következtelenségének régen időszerű „kritikáját” is előlegezték.⁴ Aligha vitatható ugyanis, hogy a halászati technika „működtetésének” koronként változó, csak az adott társadalmi-gazdasági alakulat működés-mechanizmusából megérthető feltétel-rendszerét (az ökológiai viszonyok és a társadalmi viszonyok összefüggéseit) megismerve az egyes eszközök történetére, a kulturális kapcsolatokra, az átadásra-átvételre is megalapozottabban és magabiztosabban következtethetünk, mintha a halászati eszközöket a közelmúltig (napjainkig) megőrződött „élő kövületekként” használjuk az őstörténeti igényű összehasonlító elemzésekhez.

Ha az etnográfus agrártörténeti érdekű forrásanyag közlésére vállalkozik, szükségszerűen számot kell vetnie ezzel a „tudománytörténeti örökséggel”, hiszen szeretné elkerülni az illetéktelenség látszatát. Közleményünk közvetlen indítéka ugyanis — ahogy a fentebb hivatkozott jónéhány forrás-elemzése — a halászat néprajzi kutatásának szükségleteiből könnyen levezethető, korántsem ennyire egyértelmű viszont az agrártörténeti megalapozottsága. Ha az uradalom gazdálkodásának összefüggés rendjében vizsgálódnánk, így mutatnánk rá a „kisebb haszonvételek” között számontartott halászat jelentőségére, gazdasági súlyára, vitathatatlanul egyértelmű lenne a forrásközlés gazdaságtörténeti hasznosíthatósága. Ilyen igényű feldolgozásra, elemzésre azonban nem vállalkozunk, mert a Pallavicíniek mindszent-algyói hitbizományi uradalmának gazdálkodását csak nem teljességre törekvő

¹ Legújabbban: Solymos Ede—Solymosné Göldner Márta, 1978; 1979.

² Szilágyi Miklós, 1966; 1974; 1975; 1978/B

³ Herman Ottó, 1887; Jankó János, 1900

⁴ A magyar halászat néprajzi vizsgálatának eredményeiről összefoglalóan: Gunda Béla, 1948; Szilágyi Miklós, 1978/A

feldolgozásokból ismerjük,⁵ másodlagos információkhoz kell tehát kapcsolnunk a gazdálkodás egészéhez mérten eléggé periférikus jelentőségű halászati haszonvételről megfogalmazható következtetéseinket. A néprajzi kutatásokban kimunkált vizsgálati szempontok elsődlegessége mégsem jelenti azt, hogy ne lennénk figyelemmel — amennyire az előmunkálatok ezt megengedik — a gazdaságtörténet speciális kérdés-feltevésére, probléma-közelítésére. Joggal reméljük tehát, hogy — ha közvetetten is — a hasonló forrásanyag agrártörténeti értelmezéséhez is adhatunk néhány továbbgondolható ötletet.

A halászati jog bérleti hasznosítása

A Csongrád—Szeged közötti Tisza-szakasz és az ártéri tavak hasznosításának egy uradalom gyakorlatában is gyakran változó, s a halászó vizek értéke és helyzete szerint is differenciált megoldási módjaiból arra következtethetünk, hogy a halászati jog jövedelmező hasznosíthatóságának megítélésében a 18—19. század folyamán nem alakult ki egységes szokásjogi szemlélet.⁶ A konyhára szükséges halak biztosítását és az uradalmi pénzbevételt célzó, egyidejű kettős törekvés folyamatosan jellemző volt, s az sem kétséges, hogy kezdetől az utóbbi a hangsúlyosabb, és a halászati kereskedelem megszerveződésével párhuzamosan mind nagyobb lett a jelentősége. A jogtulajdonos és a halászzal foglalkozók, a hasznosításra vállalkozók „egyezsége” viszont az értékesebb vizek tilalomban tartását (uradalmi szervezésű halásztatását), vagy árendába adását; a kevésbé értékes vizek „elhanyagolását”, vagy a bérleteknek ezekre kiterjesztését egyaránt jelenthette.

Mind a tilalmas vizek „házi” kezelését, mind a bérbeadást jelentősen befolyásolta az úrbéres mezővárosok (falvak) szerződéses jogállása: gyakran a mezővárosi communitas bérelte városa határában a halászati jogot (vagy belefoglalták a halászatot is a jobbágyi szolgáltatásokat részletező contractusba, vagy külön szerződést kötöttek a regalékra, esetleg csak a halászatra). Amiből az is következik, hogy az uradalom másként kezelte a mezővárosok határához nem tartozó, „pusztaként” hasznosított területeken a halászó vizeket.

Ezeken a vizeken eleve nem lehetett úrbéri szerződés tárgya a halászati jog, nem kellett tehát figyelembe vennie a birtokosnak a mezővárosi tanácsok „vállalkozói” igényét. Ha ugyanis a város határának halászati hasznosításából zárta ki a lakosokat — ilyen törekvésre a Károlyi uradalom gyakorlatából, elsősorban Hódmezővásárhelyről idézhetünk szemléletes példákat⁷ —, számolnia kellett a tanács meg-megújuló tiltakozásával, panaszaival. Ezért a „puszták” halászó vizeinek tilalomban tartása is, bérleti hasznosítása is sokkal inkább jellemző, s a mezővárosi önkormányzat és az uradalom kényszer-kompromisszumától lényegileg független volt.

A halászó vizek hasznosításának egyidejűleg is többféle, és gyakorta változó lehetőségeire egyébként a Károlyiak csongrád—vásárhelyi uradalmának gyakorlata kínálja a legjellemzőbb példákat. A kezdet egy nagyszabású, de részleteiben soha nem valósított terv: Károlyi Sándor az 1720—1730-as években körültekintő részletességgel megfogalmazta az árutermelő célú önálló „halászati üzem” megszervezésének gyakorlati tennivalóit.⁸ Eszerint — fizetett halászmestereket alkalmazva — az

⁵ Vázlatos összefoglalás: Reizner János, 1895 — Néhány adat: Bálint Sándor, 1976; Giday Kálmán, 1957; Zsilinszky Mihály, 1897

⁶ A halászati jogról részletesebben: Andrásfalvy Bertalan, 1970; Szilágyi Miklós, 1975; 1978/B

⁷ Szeremlei Samu, 1911. 285—288; Tárkány Szűcs Ernő, 1961. 49—51.

⁸ Közölve: T. K., 1899.

uradalom gondoskodott volna a legértékesebb vizek nagyhálós halászatáról, a zsákmány tárolásáról, és Pestre, Komáromba szállításáról. A falvak-mezővárosok halászó jobbágysai — a tervezet szerint — beletagolódtak ebbe az „üzembe”: pénzen megváltott zsákmány-hányadot ígért Károlyi a nagyhálós halászcsoportok tagjainak, illetve fenntartotta elővásárlási jogát arra a zsákmányra is, melyet a tilalomban nem tartott vizekből fognak ki — saját szükségletükön felül — a lakosok.

Részletes vizsgálatok híján teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy Károlyi nagyszabású terve „papíron maradt”, a publikált szórvány-adatok azonban a halászati haszonbérből származó jövedelemről és az árendába adás gyakorlatát panaszoló véleményekről tájékoztatnak. Hódmezővásárhelyen előfordult ugyan, hogy „házi kezelésben” tartotta Károlyi a halászatot, s ebben — talán — a tervezet részleges megvalósulását gyaníthatjuk. Máskor viszont — és gyakrabban — vagy a város volt a vizek árendátora, vagy (a panaszok, tiltakozások ellenére) „idegenek” halásztak, s a kereskedő-bérlő Aradon értékesítette a zsákmányt.⁹ A halászati jövedelmet részletező adatokból az is kitérünk, hogy a bérleti díjat (egyidejűleg) vagy területre, vagy háló után számolták el.¹⁰ Ami arra enged következtetni, hogy a meghatározott vízterületet bérlő („szubárendátor” jogi helyzetű halászokkal halászatot) vállalkozók mellett a nagyhálós halászcsoportok és a kecével halászó kishalászok közvetlenül is bérleti viszonyban voltak az uradalommal.

A halászat hasznosításának ezek a vázlatosan ismertetett tendenciái a mindszent —algyői uradalom 18—19. századi gyakorlatára is jellemzőnek látszanak. Reizner János kutatásaiból tudjuk, hogy a kamarai birtok 1733-ban III. Károly adománya révén került a gróf Erdődy család birtokába; a család egyik tagja 1775-ben elzálogosította egy genuai bankháznál, majd vásárlás és 1804. évi királyi adomány következtében a Pallavicini őrgrófi nemzetség szerezte meg.¹¹ E többszöri birtokos változás — a Reizner publikálta adatokból következtetve — lényegesen nem befolyásolta a halászati jog hasznosításának az Alsó-Tisza vidékére általában jellemző alapelveit: arra is van példa, hogy a jobbágyközsegek urbáriális contractusába foglalták bele a halászatot, s arra is, hogy a falvak határához nem tartozó vizek (nyilván bérletből származó) jövedelmét külön számolták el az uradalmi bevételek között. 1759-ben például 5393 Ft 42 kr. volt az uradalom bruttó bevétele, amiből Mindszent úrbér-váltása 1504 Ft-t és 10 hordó sózott halat, Algyő pedig 323 Ft-t és 3 hordó sózott halat jelentett, s mindkét helységnél beleértették ebbe az összegbe egy-egy pusztát (Tömörkény, illetve Sövényháza), valamint a kisebb haszonvételek (kocsma, mézszárszék, halászat) árendáját. A Porgány és a Gyevi fok halászati jövedelme külön tétele volt a bevételnek; az előbbiért 300 Ft-t és 20 hordó sózott halat, az utóbbiért 200 Ft-t és 12 hordó sózott halat kapott az uradalom. A nyers bevétel közel 10%-a tehát az úrbéres szerződéstől függetlenül hasznosítható halászó vizekből származott. Algyő 1766-ban 12 évre kötött (de csak az urbárium 1772-es bevezetéséig érvényben volt) szerződéséből az is egyértelmű, hogy az évi 1465 Ft-nyi taksába beleértett halászati jog csak a kecével és pirittal végezhető tiszai kishalászatra vonatkozott, s mert az egyes haszonvételek ellenértékét tételesen is felsorolták, azt is tudjuk, hogy az ilyen halászat várható jövedelme (50 Ft) mindössze egyötöde a kocsmáltatás ellenértékének (250 Ft).¹² A 18. században megszerveződő dohánykertész telepek lakosai eleinte szintén a szerződésükbe belefoglalt taksát fizettek a kecés kishalászatért (a mártélyiak pl. 1798-ban egy kecétől 1 tallért).¹³ A későbbiekben nem találta nyomát az adatot

⁹ Giday Kálmán, 1957. 791—792; Herczeg Mihály, 1980. 105.

¹⁰ Herczeg Mihály, 1980. 104—105.

¹¹ Reizner János, 1895. 321. skk.

¹² Reizner János, 1895. 329—330.

¹³ Takács Lajos, 1964. 95.

közlő Takács Lajos a dohánykertészek legális kihalászatának, sokkal inkább annak, hogy a halászat árendátorai meg-megújulóan az orvhalászatuk miatt panaszkodtak. Amiből — közvetlen bizonyítékok híján — arra következtethetünk, hogy a kertész-
községekkel határos halászó vizeket külön, s nagyobb területi egységekben adta bérbe az uradalom.

Az 1832—1861. közötti három évtized itt közölt bérleti szerződésai bizonyossá teszik, s egyszerűsített módosítják is mindazt, amit a nehezen értelmezhető szórvány-
adatokból a korábbi időszakra következtethetünk. Eszerint a nagyságrendileg, s a várható haszon szempontjából lényegesen különböző vízterületek egyidejű külön-
külön bérbeadását, és egy-egy nagyobb vízterület egységes hasznosítását egyaránt jellemzőnek tekinthetjük. E párhuzamosság (a „kis-” és „nagy-bérletek” egymást kiegészítő rendszere) azonban nemcsak a terület érték szerinti felosztását jelentette, hanem azt is, hogy a szerződések egy része a bérletben érdekeltek — a vállalkozók és a halászattal foglalkozók — bonyolult alá-fölé rendeltségét feltételezi, a szerződések más részét viszont maguk a halászok kötötték az uradalommal.

Ha 50, esetleg csak 30 váltóforint az egy ember által vállalt, kisebb ártéri vízállá-
sokért, vízfolyásokért fizetendő évi árenda (3—4. sz.)¹⁴, aligha kétséges, hogy maguk a halászok a bérlők. Tizenhárom mindszenti lakos (mindannyian írástudatlanok!) évi 750 váltóforintért — tehát viszonylag nagy összegért — vette bérbe a folyó Tisza mindszenti-ányási szakaszát és a Kurca-rétet (14. sz.), mégis valószínűsíthetjük, hogy halászok alkotják a „bérlőközösséget”, hiszen néhány azonos nevet halászként említ a mindszenti Danicska József 1896-ban keletkezett kéziratos emlékiratában.¹⁵ Az anyási lakosok 100—100 váltóforint bérleti díjat vállaló szerződésai, melyek csak az „apróbb nemű hálókkal való halászatra” vonatkoznak (11—12. sz.), minden bizonnyal a do-
hánykertészek kielégítő jellegű halász-foglalkozásának a bizonyítékai. Erre a „halá-
szati engedelemre” hivatkozhatnak azok a szerződések is, melyek szerint a nagyobb terület bérlőinek el kell tűrniük az anyásiak tisztai halászatát (10, 14, 15. sz.).

A technikailag is többféle hasznosítást kívánó vizeket és nagy területet árendáló személyek egy részéről bizonyosan tudjuk, hogy nem voltak halászok. Szobotka Dávidnak nemcsak az itt közölt két halászati szerződését (2, 10. sz.), hanem az ugyan-
csak a Pallavicini uradalommal kötött egyéb — kereskedelmi — szerződéseit is ismerjük,¹⁶ és megtaláltuk a nevét a Csongrád megyei zsidók összeírásában, ahol egyébként nem tüntették fel, hogy egyebek mellett hallal is kereskedne.¹⁷ Götz Jánost (5. sz.), „korának egyik leggazdagabb szegedi polgárát”, széksóval nagyban keres-
kedő szappanfőzőként és hídvámbérlőként emlegetik a szegedi szerzők.¹⁸ Mindezek

¹⁴ Az általam megismert összes szerződést függelékben közlöm; a számok — itt és a következőkben — a kronologikusan rendezett anyag sorszámai. Lelőhely: Csongrád megyei 1. sz. Levéltár (Szeged) Pallaviciniek Mindszent-algyői hitbizományi uradalmának iratai, I. csomó (Szerződések) Halászati szerződések 1831—1861. (Az anyaggyűjtést 1966-ban végeztem. A forrásra Szabó Ferenc, a Békés megyei Levéltár igazgatója hívta fel a figyelmemet; fogadja érte köszönetemet.)

¹⁵ Néprajzi Múzeum EA 4289 (Danicska József: Jelen és múlt idő. A halászati viszonyokról. 95 p.)

¹⁶ Ugyanabban az iratcsomóban, mint a halászati szerződések, Szobotka Dávidnak a mézár-
szék, a búcsúk helypénzszedési joga bérletére, valamint kosokkal és ürükkel való kereskedésre kö-
tött szerződésai is megmaradtak.

¹⁷ Csongrád megye 1848. évi zsidó összeírását Harsányi László, 1970. közölte, s ebben „keres-
kedés és kalmárság. Különbön földműves is” megjegyzéssel szerepel Szobotka. (Ugyanakkor 1
szentesi, 2 mindszenti és 1 szegvári családfőt halászati haszonbérlőként, halhasítóként vagy halkeres-
kedőként írtak össze.)

¹⁸ V.ö.: Bálint Sándor, 1977. 247; Kovács István, 1981. 333—335. (részletesen felidézi szemé-
lyes kapcsolatukat), 440. (a „névjegyzék” magyarázata: „korának egyik leggazdagabb szegedi
polgára volt”, 1856-ban halt meg.)

ismeretében nem lehet kétséges, hogy a hasonlóan „nagyvállalkozást” sejtető szerződések (7, 9, 15, 16, 19, 20. sz.) aláíróit a vagyonszezáriság ismeretében rendre azonosítani tudnánk azokkal a tehetős polgárokkal, akik egyszerre többféle kereskedelmi vállalkozásban voltak érdekelték. A halászat mellett egyéb pénz-ügyletekben is érdekelt „nagyvállalkozók” között természetesen ekkortájt is lehettek olyanok, mint a Pallavicini uradalom halászó vizeit 1878-ban évi 2200 Ft-ért öt társával kiarendáló Bitó János, aki ugyan végigjárta a szegedi halászok és halkereskedők „ranglétráját”, joggal tekintette tehát magát „halásznak”, jóllehet a bérlet idején — önéletrajzából kitetszően — már inkább tőkését kockáztató kereskedő, mintsem egy patriarchális szervezetű halászcsapat tagja.¹⁹

Ha a bérlő maga nem is vett részt a halászatban: nem vállalta a hálózás napi robotját, „vállalkozása” — esetleg — egységes szervezetű „halászati és halfeldolgozó üzem” irányítását, specialista „bérmunkások” foglalkoztatását is jelenthetné. Ez a lehetőség az Alsó-Tisza vidékének 19. századi halászatáról szóló közel egykorú és visszaemlékező leírások ismeretében inkább csak elméletinek tűnik: egyértelműen a halászcsapatok önállósága, és a munkában való részvétel, a halászeszközökhöz való anyagi hozzájárulás mértékét figyelembe vevő arányos részesedés hangsúlyozódik minden értékelhető forrásunkban.²⁰ Bár mindennek ellenére nem zárható ki annak a lehetősége sem — különösen akkor nem, ha a vállalkozó, mint Bitó János, eredetileg halász volt —, hogy a bérlő is rendelkezett néhány nagyhálóval, melyekkel egy-egy halászmester irányítása alatt, bérmunkásként vagy „résziben” hat tagú halászcsapatok halásztak. Az általánosan jellemző hasznosítási mód azonban az „albérletbe” adás és az egy-egy szerszám után követelt taksa volt!

Halászó vizek és halfogási módok

Gondosan körülhatárolták a Pallavicini uradalom halászati szerződéseiben — ahogy minden más halászati szerződésben²¹ — a bérbe adott vizeket, a vízrajzi neveknek is figyelemreméltóan gazdag gyűjteménye tehát minden ilyen szöveg. Erre a forrás-lehetőségre azonban Inczei Géza módszertanilag példamutató és az anyaggyűjtésben rendkívül körültekintő, Szeged környéki földrajzinév-publikációi után szükségtelen külön is felhívunk a figyelmet.²² A vizek és a vízjárás jogi szükségletű leírásaiból inkább a szokásos, a lehetséges halászati technika *szokásjogi és ökológiai feltétel-rendszerére* igyekszünk következtetni a továbbiakban.

A nyílt vizeken nem jelölhetők meg egyértelműen a halászatra jogosultság határai, természetes tehát, ha a *közös használattal* kapcsolatos jogszokások egész sorára rálehetünk a szerződésekben. Amikor a Tisza jelentette két szomszédos birtok természetes határát, vagyis két birtokosnak is halászati joga volt a folyóban, nem az elméleti középvonalat jelölték meg a bérelt víz határaként. Ehelyett azt szabályozták, hogy csak az egyik parton húzhatják ki hálójukat a halászok (5. sz) Ez a kikötés a kisszerszamos halászatra nem, csak a nagyháló halászatra vonatkozott. Nyilván nem azért volt ez a megkülönböztetés, mert a kerítőháló kivetésekor és tértölelő vontatásakor amúgy sem lehetett alkalmazkodni a folyó szeszélyesen sodró vizén az elméleti

¹⁹ Bitó János, é. n. 61.

²⁰ L. pl. Herman Ottó, 1887. 69—71, 272. skk. — Ezt részletezi emlékiratában Danicska József is (Néprajzi Múzeum EA 4289).

²¹ L. pl. Solymos Ede—Solymosné Gölder Márta, 1978.

²² Inczei Géza, 1960; 1961.

határhoz.²³ Ha a kecével, villikkel, kerítővel²⁴ való kishalásatról szólván meg sem említik a szerződésnek a birtokhatárt, jöllehet a kishalászoktól inkább meg lehetett volna kívánni annak tiszteletben tartását, csak arra következtethetünk, hogy mindkét parti birtokos bármilyen szerszámmal — tehát nagyhálóval is — a folyó teljes szélességében halászhatott.

Ha így van, a kihúzás helyének az egyik partra korlátozása nem is a halászó víz határok közé szorítását, hanem a parti földterület védelmét célozta. A néprajzi leírásokból,²⁵ saját megfigyeléseinkből tudjuk, hogy az állandósult hálólúzó hely — a *tanya* — kialakítása a lapályos part egy meghatározott részének igénybe vételével járt együtt. A folyóvízi kerítőháló „kintjáró végének” vontatása közben, méginkább a kihúzásakor, helyre volt szükségük a halászoknak; tér kellett a háló szárításához, javításához (a *tericsfa* felállításához²⁶), a halszállító szekerek rakodásához, a hosszabb-rövidebb ideig várakozó ígás lovak legeltetéséhez, gyakran a halászok alkalmi szálláshelyének megépítéséhez. Természetes tehát, ha a vízparti *tanya* terület igénye is megfogalmazódott a szerződésekben, elsősorban azokban, melyek halszártó kunyhók felállítását is engedélyezték. A közel egykorú leírásokból következtetve több egyszerű építményből álló, időszakos „halfeldolgozó telepet” jelent a „fogandó halaknak szárításokra megkívánható Gunyhóknak halhasító, és szárító helynek által engedődik” formula-szöveg.²⁷ Erre a célra (az 5. sz. szerződés szerint) a halászok 900 □-ölnyi, az idegen halhasítók egy holdnyi területet vehettek igénybe. Ugyanez a szerződés külön rendelkezett arról, hogy azon a folyószakaszon, melynek csak egyik partján húzhatták ki a hálóikat, a halhasításra legszükségesebb helyet foglalhatták el, a kocsikkal való közlekedés útvonalát pedig kijelölték (l. még 9. sz.). Nyilván abban sem csupán a halászati jog és a parti haszonvételek „elméleti” elkülönítése fogalmazódott meg, hogy különböző szankciókat kilátásba helyezve megtiltották a fák rongálását, illetve a madarászatot-vadászatot (4., 8., 9., 17., 18. sz.). Ha szükség volt ezekre a tilalmakra, csak azért lehetett, mert a halászok *általában*, nemcsak a halászattal összefüggő tevékenységek miatt, a part egy részére jogot formáltak. Ezt a *vélt* jogukat igyekeztek korlátozni. A másik parton való kihúzás, tanya-kialakítás tilalmával egyrészt elejét akarták venni, hogy a halászok ugyanilyen vélt jogokra hivatkozva a szomszéd birtokosnak kárt okozzanak, s ezzel „birtokháborítási” jogvitát provokáljanak, másrészt a saját uradalom egy másik „üzemágának” (pl. erdészet) védelmét biztosították.

Azonos vízterület egyidejű közös használata egyébként is eléggé általános gyakorlat volt, s ezért sincs okunk rá, hogy a háló kihúzásának egyik partra korláto-

²³ A kunszentmártoniak ugyanígy szabályozták a szomszéd birtokossal közös használatú Körös halászatát: csak kölcsönösség esetén húzhatták ki a halászok a másik parton a hálójukat. (V.ö.: Szilágyi Miklós, 1966. 47. skk.) — Amikor Mezőberény és Köröstarcsa halászaik között viszálykodás támadt, mert a Körösön kerítőhálóval halászva néhány száz méterre a szomszéd község vizére is átcsaptak, a köröstarcsai halászok arra hivatkoztak, hogy „régől fogva való halász törvény ez (hogy azok is tudják a kik még benne járatlanok) a ki felülről jön alól annak a másik határába is száz lépéssel szabad a kivonás, és meg fordítva”. A mezőberényiek nem ismerik el ezt a „halásztörvényt”, a ráhivatkozás mégis megvilágítja: a szokásjog igyekezett figyelembe venni, hogy folyó vizen eleve nem lehet betartani a mesterséges határokat. (Békés megyei Levéltár, Mezőberény ir. R. 2. Közig. ir. 1811—1830. A/4-a. 148—149.)

²⁴ Nem ismerjük a kishalász eszközök közé sorolt kerítőháló méretét, de mert a viszonylag kis méretű kerítőhálókat is tértölelően kell vontatni, ennél a hálónál mindenképp indokolt lett volna a „határra” való hivatkozás.

²⁵ L. pl.: Solymos Ede, 1965. 205. skk.

²⁶ A *tericsfa*: oszlopokból és gerendákból épített állvány, melyen a hálót szárítják (V.ö.: Ecsedi István, 1934. 214; Solymos Ede, 1965. 215—216.)

²⁷ A halszártó „telep” építményeiről: Szilágyi Miklós, 1977/B. 140. skk.

zásában a parti földterület védelménél többet, valamiféle elméleti határvonalat gyanítsunk. Néhány szerződésben utalnak arra, hogy a nagyvállalkozó bérlőnek el kellett tennie egy másik bérlő halászatát, ez a halászati jog azonban soha sincs területileg elkülönítve. Az ányásiak — bizonyosan a dohánykertész-telep lakói²⁸ — korábbi „szerződésük szerint” halászhattak az új bérlemény tárgyát képező Nagy-Tiszában (10., 14., 15., sz.). Ez a joguk a kisvizekre vonatkozó bérlési szerződésbe beleértett, tételesen azonban meg nem fogalmazott (11., 12. sz.) kiegészítése lehetett a kisszerszamos halászatuknak. Ugyanúgy, ahogy a Kis-Tisza bérlője is halászhatott egy nagyhálóval az algyői Nagy-Tiszán (9. sz.), amit a folyószakasz nagybérlőjének tudomásul kellett vennie (5. sz.).

Ha egyszerre több bérlő is halászhatott egy vízterületen, a közös használat napi gyakorlata lényegesen aligha különbözött attól, ahogyan az egy „főbérlőnek” alárendelt halászcsoportok a közös használatot megoldották. A 19. század végi néprajzi leírások és emlékezések a halászcsoportok munkaszervezési önállóságát és a halászat rendjének szokásjogi szabályozását hangsúlyozzák, sohasem hivatkoznak azonban a halászcsoportok működési területének határaitára.²⁹ Inkább azt részletezik, hogy egyazon *tanyában* hogyan halászott több halászcsoport, betartván egy sor íratlan szabályt (a foglalás eseti hatályát, az előbb érkező csapat elsőbbségi jogát stb.) Úgy tűnik ezekből a leírásokból, mintha a halászok nem tudták volna: a maguk között kötelező érvényű szokásjogi egyezségek mögött milyen tulajdonjogi feltételek húzódnak meg. Ilyen „tájékozatlanságot” indokolatlan lenne feltételeznünk. Ha a szerződésekben rögzítették, a halászok természetesen tudomásul vették, s be is tartották a határookra való ügyelés kötelezettségét. A szokásjog csak az esetben érvényesült, ha több halásznak (halászcsoportnak) ugyanarra a vízterületre volt szerzett joga. E szokásjog korlátozott érvényét azonban a korai néprajzi leírások, s olykor a halásztól származó laikus ismertetések is, homályban hagyták.³⁰

Eddig a bérlt víz közös használatának szokásjogi szabályaira következtettünk, s többször utaltunk a nagyhálók és a kisszerszámok egymást kiegészítő használatára. Ez pedig inkább termelésttechnikai és üzemszervezési, mintsem jogi kérdés. Amióta a halászati törvényben (az 1888. évi XIX. tc.) megfogalmazott elvek szerint adták bérbe a Szeged környéki Tisza-szakaszon a halászó vizeket, a törvény betűje szerint megtiltották ugyan a bérlemény albérletekre szabdalását, azt azonban hangsúlyozták, hogy a kishalászoknak adott jog nem tekinthető albérletnek.³¹ Ennek a jogi megítélésnek következményeképpen a közelmúltig jellemző maradt — s nemcsak az itt idézett szerződések körvonalazta területen³² — a kisszerszámok és a nagyhálók egymást kiegészítő használatát, ezzel együtt a „kishalászat” és a „nagyhálászat” üzemszervezési elkülönülése.

Szerződéseink a közelmúltban megfigyelhetőhöz hasonlóan különböztetik meg a kishalászatot és a nagyhálászatot, de — az üzemszervezési elvek konzervatívizmusa mellett — lényeges változásokra is következtethetünk. Főképp a jellemző eszközök felsorolása és az egymáshoz viszonyított produktivitásuknak a részletezett bérlési díjtételekből kitetsző kortársi megítélése tartalmaz figyelemre méltó elemeket.

A tiszai nagyhálóról nincs részletesebb információnk. Olyan asszimmetrikus felépítésű kerítőháló lehetett, amelynek a tavi hálótól megkülönböztetett folyami

²⁸ V.ö.: Takács Lajos, 1964.

²⁹ L. erről Herman Ottó, 1887.

³⁰ Danicska József tanulmányát közöl a halászcsoportok közötti szokásjogi egyezségek-ről (Néprajzi Múzeum EA 4289)

³¹ V.ö.: Szilágyi Miklós, 1971. 277.

³² L. pl. Ecsedi István, 1934. passim

nagyhálót — a tiszai halászok legnagyobb és legproduktívabb eszközét — a néprajzi leírásokból ismerjük.³³ Következtetésünk azért nem lehet túl magabiztos, mert az elmúlt évszázadban élt halászok gyakran „duna-háló” néven emlegették (ami alkalmasint a közelmúltban történt átvétel kifejezője), s egyéb források szintén újkori (talán 18—19. századi) elterjedését sejtetik.³⁴ Így az is lehetséges, hogy — ha ekkor már nem is általánosan — ugyanazt a nagyháló-félét használták mind a tavakon, mind a Tiszán. Különösen olyan esetben lehet ezt valószínűsíteni, ha a tavak bérlői egyetlen nagyhálóval halászhattak a folyón, szerszámkészletük egésze tehát inkább a tavak jelentette lehetőségekhez alkalmazkodott.

Az nem lehet kétséges, hogy a haszonvétel szempontjából a nagyhálós halászatnak volt nagyobb jelentősége. Az 5. sz. szerződés szerint a folyó nagyhálós halászatáért 800 vft-ot, a kishalászatért 250 vft-t kellett fizetnie a bérlőnek; más szerződésekben ugyanez az arány 420 pengő forint — 160 pengő forint (16. sz.), illetve 595 Ft 35 kr. — 226 Ft 80 kr. (19. sz.) Azért is feltűnő a nagyhálós halászat nagyobb produktivitása, mert a kisserszámok között *kerítőhálót* és *pirityet* is említenek — olyan akcióközösségben működtethető húzóháló-félüket, melyeknek használatát a 20. századi bérlők már nem engedték meg a kishalászkoknak. Recens adataink szerint ezek vitathatatlanul „nagyhálónak” minősülnek; zsákmány-tömeg elérésére alkalmasak, s ezért csak a bérlő alkalmazottai halászhattak velük.³⁵ A kisserszámok közé sorolt *kecét* és *villiket* a 19. század végén — 20. század elején is használták az Alsó-Tisza kishalászái, de korántsem volt azonos jelentőségük a szerszámkészletben. A *kecét* — ennek két változatát: a *kuszakecét* és a *hosszúkecét* — „főszerszámként”, a *villiket* főleg tiszavirágzaskor a vízfelszín közelében tartózkodó halak fogására alkalmas „idényszerszámként” jellemzik a néprajzi leírások.³⁶ A szerszámok felsorolása természetesen nem lehet maradéktalan; még abban sem lehetünk biztosak, hogy a legfontosabb két szerszámot tartották említésre érdemesnek a szerződések fogalmazásakor. Nem valószínű, hogy egyéb kisserszámokat — pl. varsa- és horogfélüket — ekkortájt ne használták volna a magányosan dolgozó kishalászok, hiszen a közel egykorú és visszaemlékező forrásaink éppen azt hangsúlyozzák, hogy minden kishalász „valóságos ezermester” volt.³⁷

³³ L. pl. Ecsedi István, 1934. 212. skk.; Nyíri Antal, 1948. 59. skk.

³⁴ Hódmezővásárhelyen 1749-ben kér engedélyt a gyevi nótárius a *dunaháló* kipróbálására (Szeremlei Samu, 1911. 293.); Kunszentmártonban 1773-ban annak kell a legnagyobb taxát fizetnie, aki *dunahálót* tart (Szilágyi Miklós, 1966. 45.); Tápén a XIX. század első évtizedeiben emlegetik a „Duna Háló”-t (Szilágyi Miklós, 1971. 274.) Lehetséges, hogy a *dunaháló* többféle nagyhálónak volt a helyi neve. Solymos Ede publikálta Bitó Jánosnak a szerződésekkel majdnem egykorú panaszát, s eszerint az általa használt, 64 m hosszú, 3 m széles „dunai háló” csak kecsege és csuka fogására alkalmas, és ugyanúgy kezelik (két csónak között szedik fel), mint a *pirityet* (v.ö.: Solymos Ede, 1969. 45.). Ez az adat semmiképp sem egyeztethető a korábban idézettekkel, mert azokból kifejezetten nagyhálóra következtethetünk.

³⁵ A kerítőhálók csoportjába azokat a húzóhálókat is beleértük, melyekkel két ember halászott (a méretvariációkról l. pl. Ecsedi István, 1934. 204. skk.; Solymos Ede, 1965. 202. skk.), a szerződésekben emlegetett kerítő azonban bizonyosan nagyobb volt ennél. A *piritye* a néprajzi leírásokban a víz közepén két csónakról elvetett és felszedett *laptoló* szinonimája, esetleg a méret miatt különböztetik meg a két hálót (az előbbivel négy, az utóbbival hat ember szokott halászni): Herman Ottó, 1887. 284—285; Szilágyi Miklós, 1971. 288. — Ismerünk viszont történeti adatokat is a *pirityéről*, s ezek alapján a *laptólótól* különböző hálószerkezetet valószínűsíthetünk (l. pl.: Bálint Sándor, 1957. II. 310; Szeremlei Samu, 1911. 293.)

³⁶ Az A alakú léckeretre szerelt *kecének* két változata ismert: a *hosszúkece* tkp. zsákháló, a *kuszakece* három hálórétegű, ún. tükrös háló (l. pl. Herman Ottó, 1887. 171—174; 324—327; Nyíri Antal, 1948. 56—57; Szilágyi Miklós, 1971. 288.) — A *villikről*: Herman Ottó, 1887. 303; Bálint Sándor, 1957. II. 671; Nyíri Antal, 1948. 55—56; Szilágyi Miklós, 1971. 292.

³⁷ L. pl. Herman Ottó, 1887. 509. jellemzését: „Kuttyogatós, fenekes, keczés, varsás — a halászseregnek ezek adják zömét. Akad köztük szép számmal valóságos halászati ezermester, ki minden szerszámhoz ért...”

Arra talán mégis figyelmeztethet az „elhallgatás”, hogy a halászok — és a néprajzi irodalom! — számontartotta fogási módok egy részének nem volt jelentősége a halászati haszonvétel szempontjából.

Az ártéri tavak nagyháló halászatának vitathatatlan elsődlegessége a szerződészek sztereotíp körülírásaiból következik: a *vejszel*, *méttel*, *marázsával* és *szigony*-nyal való halászatot következetesen „mellesleges”, csak nagyobb vízáradáskor lehetséges haszonvételként említik meg. Más szerződésekben pedig, ha az ártéri kisvizeket csak „apróbb nemű hálókkal” engedik halászni a bérlőnek, igen alacsonyra szabják a bérlési díjat (pl. 13. sz.). Az itt felsoroltak közül a *vejszt* (vejszét) az ártéri tavak és vízfolyások legeredményesebb, általánosan elterjedt rekesztő halászati eszközeként tartjuk számon. Különösen azért volt közkedvelt, mert nem igényelt számottevő „beruházást”: a rekesztő falazat és a fogófej anyaga, a nád, bőségesen rendelkezésükre állt a halászoknak, s ha alkalmas helyen felállították, egész évben „magától” fogta a halat.³⁸ Ezt a nagyvonalú általánosítást a nagyobb áradásoknak — mint feltételnek — a visszatérő hangsúlyozása miatt alighanem korrigálnunk kell: a *vejsze* inkább idény-szerszám volt. A *méttel* és a *marázsát* — a tavi halászatra alkalmas „állított” hálók vízben lebegő, illetve két karó között feszülő zsinagra felszedett változatait³⁹ — a közelmúltban élt halászok már nem sorolták az eredményesen használható szerszámok közé: az elkészítés költségei nem voltak arányban a várható zsákmánnyal. E jelentőségcsökkenésnél is figyelemre méltóbb, hogy a jellegzetesen állóvízi háló-félék eredményessége szintén az évi áradások függvénye volt. A szigonyos halászatról sokrétfé néprajzi ismeretek halmozódtak fel, s a hal-állomány védelmét szorgalmazó szakemberek is a szigonyos halászokat minősítették a legnagyobb halpusztítónak, mert ívás idején halásztak.⁴⁰ Az eltiltást szorgalmazó indulatok valószínűleg eltúlozták a szigony tényleges jelentőségét, ha ez is csak a „mellesleges” haszonvétel eszköze volt. Az pedig mindeddig nem tudatosodott kellően, hogy az ártéri — s nem a folyami — szigonyozás a jellemzőbb; pedig nem lehet véletlen, hogy az 1901-ben megtartott Halászati Kongresszuson a betiltást követelők mellett olyanok is akadtak, akik a szigonyozás mellett érveltek, mondván: a nádas tavakban másféle szerszámmal lehetetlen halászni.^{40/a}

A néprajzi leírásokból ismert rendkívül sokféle és variábilis kisszerszám ennyire alacsonyra értékelt produktivitásánál még feltűnőbb az a tény, hogy az ártér vizeinek értéke sokkalta nagyobb volt, mint a folyóé. Az értékarányok a részletezett díjtételekben tükröződnek: a tiszai nagy- és kishalászat együttesen a teljes bérlési díj felét sem jövedelmezte! Abban az esetben természetesen, ha az áradás kedvező lefolyású volt, hiszen ha elmaradt az áradás, mentesült a bérlő a fizetés alól, s ha csak az őszi áradáskor lépett ki a folyó a medréből, mérsékelt díjat kellett fizetnie (5., 16., 19. sz.). A tavi halászatnak ezt a feltűnően nagy haszonvételi értékét nyilván a hal-tömeg *menyisége* biztosította, hiszen a folyóban fogott hal számított *minőségi* zsákmánynak. Azokban a szerződésekben ugyanis, melyek az urasági konyhára való hal beszállítását is előírták, hangsúlyozták, hogy azok a Tiszában fogottak legyenek, s a „legnemesebb halmemekből” kerüljenek ki (5., 10. sz.).

³⁸ L. pl: Herman Ottó, 1887. passim; Ecsedi István, 1934. 142—147; Szilágyi Miklós, 1971. 283—286.

³⁹ Herman Ottó, 1887. 318—319. Tápén figyelte meg a kiveszőben lévő *méthálót* és a *marázsahálót*. A későbbi gyűjtések már nem találták ennyire jellemzőnek a két hálószerkezet megkülönböztetését (Szabó Kálmán, 1937. 397—398; Szilágyi Miklós, 1971. 286—287.)

⁴⁰ A szigonyokról: Herman Ottó, 1887. 488—490; Gönyey Sándor, 1937. — a szigonyozás tilalmáról: Solymos Ede, 1965. 96.

^{40/a} V.ö.: Az 1901. évi március hó 7-n tartott Budapesti Halászati Kongresszus Jegyzőkönyve. Budapest, 1901. (kiny. a Halászat II. évf. 14, 15. 16. sz.-ból)

Az évente ismétlődő áradások és az ártéri tavakban folyt halászat eredményessége közötti összefüggést, a folyót a tavakkal összekötő *fokok* halmegállító *rekeszeinek* a haltömeg visszatartásában fontos szerepét korábbi dolgozatainkban már elemeztük, felhasználván a következtetésekhez ezeket a szerződéseket.⁴¹ Szükségtelen tehát ismételtelen részleteznünk a szerződéseknek ezt a — kétségkívül legjelentősebb — tanulmányát. Andrásfaly Bertalan⁴² — s az ő eredményeit hasznosító Károlyi Zsigmond⁴³ — azonban (következtetéseinktől némiképp eltérően) az „ősi ártéri gazdálkodás” középkorban kivirágzott rendszerére, s ennek a rendszernek újkori működés-zavaraira figyelmeztetett. További forrás-feltárás és -elemzés döntheti el, hogy az ármentesítéseket megelőző évtizedek halászati szerződésai valóban alkalmasak-e a középkori forrásokból következett „ártéri gazdálkodás” lényegileg változatlan jelentőségének szemléltetésére, vagy csupán annak „utóéletéről”, felszámolóási folyamatáról tudósítanak. Számunkra a bérleti díj esedékességének ennyire következetes feltételekhez kötése kellő bizonyosságot jelent: ha nem lennének tudatában mind a bérbeadóhoz, mind a bérlőkhöz, hogy a piac-orientált ártéri halászat teljességgel lehetetlen az áradással kihúzódott hal-tömeg „megrekesztése” nélkül, aligha foglalnák szerződésbe az évi áradás elmaradásának, illetve késésének a fizetési kötelezettséget halasztó hatását, s nem tekintenék szerződés-bontó körülménynek az ármentesítő munkák esetleges befejeződését (pl. 5., 7., 17., 18. sz.). Ugyanígy félreérthetetlen — a mi számunkra legalábbis — a Gyevífok töltésének kivágatását akadályozó gyeviék ellen beadott panasz (6. sz.), az uradalom engedélye nélkül végzett árkolások és töltésezések szigorú tilalma (8., 9. sz.), a rekesz helyének és a rekesztés módjának szabályozása a zsilippel ellátott vízlevezető csatornán (12., 13. sz.), valamint az első áradás elleni védekezés megtiltása — a halászat érdekében, a későbbi áradások elleni védekezés megengedése — a halászati érdekek ellenére (14. sz.)

Néhány következtetés

A hal-tömeg feldolgozásáról és a hallal való kereskedésről csak közvetett információkat tartalmaznak a szerződések, arra mégis alkalmasak, hogy néhány valószínűsítő következtetést megfogalmazzunk.

A „manufakturális üzemekben” (a halhasító tanyákon) végzett halkonzerválás munkamenetét (a keszgefélék „hasítását”, szózását, napon való szárítását és bálákba kötegelését), valamint a románok és szerbek lakta vidékekkel kialakított kereskedelmi kapcsolatokat jól ismerjük a Szeged környéki helytörténeti és néprajzi leírásokból. Ezeket az egykorú és visszaemlékező adatokat korábbi dolgozatunkban már összefoglalóan értékeltük,⁴⁴ s arra is utaltunk, hogy a bérleti nagyvállalkozások és az „üzemi méretű” halkonzerválás kialakulásában a szegedi kereskedelmi tőkének lehetett kezdeményező szerepe. A nem-szegedi halkereskedők esetleges szerepét csak valószínűsíteni tudtuk — éppen ezekre a szerződésekre hivatkozva. Ha ugyanis a bérlő és a „vidéki halhasítók” számára más-más helyen engedték kialakítani a halhasító tanyát (pl. 5. sz.), bizonyosan voltak olyan szárított hal kereskedők is, akiknek nem volt bérelt halászó vizük, tehát nem halasztattak, csak a konzerválásban és a szállításban-értékesítésben voltak érdekelték.

⁴¹ Szilágyi Miklós, 1977/A; 1982.

⁴² Andrásfaly Bertalan, 1973; 1975.

⁴³ Károlyi Zsigmond—Nemes Gerzson, 1975.

⁴⁴ Szilágyi Miklós, 1977/B

A kereskedelmi tőke eszerint többszörösen is bekapcsolódhatott a termelés-feldolgozás-értékesítés „vertikumát” megvalósító halászati üzemek megszervezésébe. Götz János idézett szerződéséből és panaszleveléből (5—6. sz.) kitűnik, hogy neki, a vállalkozó-bérlőnek, több nagyhálós halászcsoport halászott, (akik azonban nem bérmunkások voltak, hiszen pénzért váltottak „cédulát”, hogy halászhassanak!), és halhasító tanyákkal is rendelkezett. Mégsem feltételezhetjük erről a tekintélyes nagykereskedőről, hogy szatócs módjára adta el a szárított halat: nyilván a viszonteladást vállaló kereskedők is bekapcsolódtak az értékesítésbe. Mellettük olyan viszonteladók is jelentkeztek, akik „nyersen” vették meg a kifogott halat, részben a bérlőtől, részben a halászsoktól, akik minden bizonnyal „résziben” halásztak.

Az elmondottak a halászatban érdekelt kereskedők társadalmi-gazdasági rétegzettségét is sejtetni engedik, s a halászok és a halkereskedők kapcsolatát érintő következtetésekhez is elvezetnek. A szegedi helytörténeti és néprajzi irodalom határozottan megkülönbözteti a „szegény sorsú halászsokot” és a „gazdag fisérek” (*ficisérek*),⁴⁵ idézve — többek között — Bitó János visszaemlékezéseit. Bitó irigységgel vegyes lenézással emlegeti a halkereskedő-fiséreket: nem halásztak, még nagyhálójuk sem volt, mások hálójából hordták el a halat, mégis jó módban éltek, külön „osztályt” jelentettek Szeged társadalmában. Úgy véljük, hogy ebben az ítéletben inkább a halpiac konjunktúráját ügyesen kihasználó halászsoknak és halkereskedőknek a hegemoniáért — a bérletek megszerzéséért és kereskedelem irányításáért — folyó konkurenciaharcát, mintsem tényleges foglalkozási (s különösen nem „osztály-”) különbséget gyaníthatunk. A megvagyonosodott halászsoknak ugyanis semmiben sem különbözött a „stratégiája” a fisérekétől: bérleteket igyekeztek szerezni, hogy a halászat mellett a feldolgozást és értékesítést is irányíthassák. Éppen Bitó János élete bizonyítja ezt a „stratégiát”, aki pedig következetesen halásznak tekintette magát. Leírja, hogyan járta végig a „ranglétrát”: napszámos gyerekként került a halhasító tanyára; előbb halászlégény, majd halászmester lett egy halászcsoportban. Amint azonban (családi vállalkozásként, utóbb önállóan) bérlethez jutott, azonnal kereskedni is kezdett, s hovatovább nemcsak a maga bérelte vízből kifogott hallal. Későbbi vállalkozásai (halászvendéglő, földvásárlás) méginkább eltávolították a halászat napi munkájától: a századvégi Szeged tekintélyes kereskedővállalkozója lett.⁴⁶ Vagyis: csak a „komplex halászati üzem” irányításához szükséges ismeretek megszerzésének patriarchálisabb módja miatt különböztethette meg magát Bitó János a fisérektől. Akik — következethetjük — nem közvetlenül irányították a halászatot, hanem pénzügyi tranzakciókkal befolyásolták a „vertikum” kialakulását. Számunkra azonban nem a konkurenciaharc kitermelte előítéletek a fontosak, hanem az a tény, hogy ebben a helyi vetélkedésben számottevő tőke mobilizálódott!

A soronkövetkező kutatásoknak — többek között — arra is meg kell keresniük a választ, hogy miért éppen a halászatban figyelhető meg a kereskedelmi tőke mobilizációja, s ennek folyamányaként a halászsokra és halkereskedőkre egyaránt jellemző erőteljes társadalmi-gazdasági differenciálódás. Úgy tűnik, hogy a „haltermelés” kiszámíthatatlansága, az áradás és az ivás jelentette bizonytalansági tényezők ellenére szerencsés esetben a földművelésből és állattenyésztésből remélhetőnek sokszorosa lehetett a haszon. (És természetesen a vállalkozás is egyszerűbb volt: kevésbé hatottak a feudális birtokjogi kötöttségek a „tartozékként” kezelt vizek bérleti hasznosításakor!) A haszon mértékéről egyébként Bitó (alighanem eltúlzott) mennyiségi adatai alapján valószínűsítő számításokat is végezhetünk, arra következtetve, hogy egy-

⁴⁵ Összefoglalóan: Bálint Sándor, 1976.

⁴⁶ Bitó János, é. n.

egy halhasító tanya bruttó bevételét terhelő kiadások semmiképp sem haladhatták meg az 50%-t.⁴⁷ Nyilván ez a legfőbb magyarázata, hogy a nem-halász vállalkozók (Götz vagy a zsidó kereskedő Szobotka) feltűnően nagy tőkét kockáztattak, illetve, hogy a halászsoknak szintén módjuk volt tőke akkumulálásra és vállalkozásra.

Mindezek a következtetések azonban csak további elmélyült forráselemzéssel igazolhatók — vagy cáfolhatók...

FÜGGELÉK

1.

Lukács János bérleti szerződése a Csaj tó 1832. évi halászatára

Alább írt adom tudtára mind azoknak akiknek illik, hogy mai napon a Tömörkényi részen a M(é)l-(tósá)gos Uraság Allódiális Földje szélében az úgynevezett Csaj nevű Tavak halászat alá az Uradalombul ki árendáltam ezen folyó 832^{ik} esztendőre olly feltétellel, hogy annak árendája fejében tartoztak összesen Harmincz váltó forintot fizetni jelesen pedig ennek felét mostan azaz 15 Fkat, másik felét pedig a jövő Deczember holnap 31^{ik} napjára az Uradalmi Cassába által adni. ide nem értvén semmi más tavakat és folyókat. Melly érintett halászó víznek árendálása a folyó esztendei Deczember holnap utolsó napjáig fog tartani. Mellyről adom ezen Contractualis Leveletem.

Mindszent 7° May 832
előttem Bozó Imre notarius

Lukács János keze X vonása

2.

Szobotka Dávid bérleti szerződése az anyási Tisza és Kis-Tisza 1835—1838. évi halászatára

Contractus

Melly a Méltóságos Földes Uraság Marchio Pallavicini Eduard Ur Eö Nagysága, mint Árendába adó, és Szobotka Dávid, mint Árendába kivevő a következő Feltételek alatt köttetett, ugymint 1^{ször} Átalengedi a Méltóságos Mindszenti Uraság, Szobotka Dávidnak a vásárhelyi Uradalommal közös halászatú Anyási Tiszának melly tudni illik a Mindszenti Határtól fogva le felé egész a Handházi Határig, hol abba a kis Tisza beléje szakad, és a kis Tisza Toroknak nevezetik terjed, az Árendás Esztendők alatt, annyi számú nagy hálókkal való szabadon halászatjait, a mennyivel csak halászhathja, és hogy azon kezekkel és pirityel is mindenkor halászatthasson, továbbá:

2^{ször} Átalengedi a Méltóságos Uraság, az Árendális Esztendők alatt Szobotka Dávidnak a kis Tisza azon részében való Halászatot, melly Anyás alatt a Töltéstől kimaradván, a nagy Tiszával közöslésben maradt.

3^{ször} Midőn a Tisza kiárad, a Contractuális Esztendők alatt szabad lészen Szobotka Dávidnak a töltésen kívül az Anyási Réten melly a Tiszától fogva az Uraság Anyás alatt lévő töltéseig terjed, a Tavakat szabadon halásztatni.

4^{ször} Ezen Halászatú Beneficiumokért tartozik megnevezett Szobotka Dávid a Méltóságos Uraságnak fertályonként előre 65 váltói forintokat és így összesen minden esztendőben 260 az az kétt száz hatvan váltói fkat az árendális esztendők elteléséig fizetni, mellyet ha tellyesíteni elmulasztana Jussa lészen a Méltóságos Uraságnak rajta önhatalmával is tüstént elégtételt venni.

5^{ször} Ezen contractus mostantól fogva, négy egymás után következő esztendőben az az 1835^{ik} esztendei Januariustól 1^{ső} napjától kezdve az 1838^{ik} esztendei December Holnap utolsó napjáig tart, és akkor ismét egészen megszűnik. Melly ebbéli szerződésnek tellyes hitelere és állandóságára ezen Árendális levél két egyenlő párban kiadott, Anyáson Januarius 1^{ső} napján 1835^{ik} esztendőben

Szobotka Dávid Árendás
Katalina Szobotka x

⁴⁷ Szilágyi Miklós, 1977/B. 143.

Nagy József Mindszenti lakos bérleti szerződése az anyási rétség vizeinek 1835. évi halászatára

Contraktus

Melly a Méltóságos Mindszenti Uraság mint árendába adó Fél, és Nagy József mint árendába vevő Fél között a következőkben kötöttet

1^{ször} A Méltóságos Mindszenti Uraság a folyó esztendőben által engedi a Mindszenti Uradalombeli Töltések, és Baksi s Pusztai Partiok között fekvő Rétyben megmaradott vizeknek és Tóknak, úgy mint a széles és keskeny Morotvának Levelének Sulymosnak, úgy a Kis Tiszának a nagy és kis Csajnak és a többi akármely névvel nevezendő ezen térbeli vizeknek Szabados Halászatját Mindszenti Lakos Nagy Józsefnek.

2^{ször} Ezen halászatért tartozik fizetni Nagy József a Méltóságos Földes Uraságnak 50 az az Ötven váltó Czedulai Forintokat, melynek felét úgy mint 25 Forintokat most mindjárt, a másik felét pedig t. i. ismét 25 Forintokat a folyó esztendei Szeptember Hónap 29-en köteles lészen a Nagy József a Mindszenti Uradalmi Pénztárba befizetni.

3^{ször} Ezen Contraktus tart a mai naptól fogva a folyó 1835iki esztendei Deczember Hónap 31^{dik} napjáig, a mikor az magától megszűnik, természettel értetődvén az is, hogy ha netalán a Töltés kiszakadása vagy felnyitása által ezen kiszáritott Rétekbe újj víz jöven bé azzal a Halászat használatára tetemesen megnevekedik, akkor ezen Contraktus, a mely egyedül a' most fentálló vizek halászásáról szól, elenyészik.

Mellyről adatott ezen két egyenlő párban készült és mind két részről aláírott Arendális Levél. Mindszenten Februárius 22^{én} 1835

Nagy József keze X

4.

Kovács István algyői lakos bérleti szerződése a Berek laponyag 1846—1848. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a Te(kin)t(e)tes AllGyeői Uradalom, 's más részről AllGyeői lakos, házzal, és egy száraz Malommal bíró Jobbágy Kovács István között, az alol írt mod szerént megkötöttet u: m: 1^{ször} Altal engedi a föllebb tisztelt Te(kin)t(e)tes Uradalom az ő Majorsági földjén, név szerént az AllGyeői rév mellett lévő úgy nevezett Berek alatt kezdendő lapanyon egész a M(é)l(tósá)gos Uraságnak a Helységben lévő lak házáig terjedő részen azon alkalommal, amidőn ti. ezen térség a Tisza arjától elborítottak a halászat használatára a f. 846^{ik} évnél 1° Januariussától kezdve három egymás után következő évekre, az az utolsó Deczemberig 848, azon világos kikötéssel, hogy ezen három éveken által, ha mindjárt semmi árvíz, és így halászat is nem lenne a következő pontban meghatározott hasznóbért okvetetlen megfizetni tartozik, úgy mintha a halászatnak legtöbb hasznát vette volna.

[2. Az évi hasznóbér 30 váltóforint, mely két részletben esedékes: március 1-én és szeptember 1-én. Ha nem fizetne, az uradalom ingó és ingatlan vagyonát a bérleti díj kétszereséig lefoglalhatja.]

[3. Miután a víz lepad, a rétség az uraság használatára marad.]

4er Megtiltatódik nem tsak szerszámaiknak elvesztésével, hanem azon felül ötven forintoknak büntetése mellett ezen egész vidéken, ide értvén a száraz és vizes részeket a vadászat, avagy a vad állatokat elfogni, és tojásaiknak elszedések.

[aláírás nélkül; nem hiteles másolat.]

5.

Götz János szegedi polgár bérleti szerződése a Gyevífok és a folyó Tisza 1847—1852. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalom, és más részről Nemzetes Göcz János Ur, és hitvese Götz Julianna szabad Kir(ályi) Szeged Városának birtokos Polgárjai között az alább megírt feltételek szerént megkötöttet a mint következők.

1^{ör} Által adódik a föllebb tisztelt Te(kin)t(e)tes Uradalomnak AllGyeői kerületjéhez tartozando s nevezetesen az AllGyeői Révjáráson fölül a Nagy Tiszába szakadó, 's Gyevífok nevezett alatt ösmeretes halászat 's halszáritói jog Nemzetes Göcz János Urnak, és Julianna hitvesinek használatára. Ezen Gyevi foki halászatához tartoznak mind azon erek, fokok, 's Tavak, a melyek a Tisza

árja által vízzel borítvák, és a Gyevífok torkolatától a Tiszának jobb partján belől az Ányási kistiszán alol létező töltésekig, innét a Doczi tónak egész kanyarulatjában az öszves rétséget kerítő száraz partokig viszont a Gyevífok torkolatáig vissza, léteznek, és találtak; magában értetődik, hogy ezen réti térségen nagyobb árvizek alkalmával a veisszel, méttel, és marászával, avagy szigonynal véghez vihető halfogási módok is megengedtetnek.

2^{or} Ezen föllebb megmódosított halászhoz a szükséges halászok Gunyhójának valamint a fogan-dó halaknak szárításokra megkívánható Gunyhóknak halhasító, és szárító helynek által engedődik a már ezeknek előtte regiebb üdöktől fogvást ugyan ezenczélra használt a réven fölül eső kis Berki táblának azon része a mely a Gyevífokra szegellik, úgy mind azon által hogy ezen térség 900 □ öleket fölül nehaladjon. Ugy nem különben a Gyevífoknak balpartján, és a nagy Tiszának jobb partján lévő szegletben is egy egész hold föld térség által engedődik a tisztelt haszonbér-lőknek azon czélra hogy itt oly vidéki halhasítóknak, akik a Gyevífokban halászott halakat nyersen megvénnek, és azt a szokásban lévő módszerént szárítani akarnak több rendbeli hasító, és halszáritó Gunyhókat állíthassanak, amott pedig egyedül, és kizárólag csak a haszonbér-lők saját számokra készitendő száraz halaknak kezelését folytathatják.

3^{or} Ugyan ezen halászáti Joghoz adódik még a Gyevífoknak balpartján esendő rétségből azon rész, a mely mindjárt a torkolatnál kezdendő nagy Marásza fenék, és fok között egészen a Tiszának a fokban jelenleg álló rekesztig terjed oly világos kikötéssel, hogy ezen térségben mindennemű néven nevezendő Növények a haszonbér-lőknek szabad tetszése szerint felhasználathassanak.

4er Által engedődik a föllebb tisztelt haszonbér-lőknek a Porgányi fok torkolatjától kezdve, egész Ludvárig az ugy nevezett nagy hálókmal szokásban lévő Nagy tiszai halászat a Tiszának mind a két partjára kiterjesztve, innét pedig egészen Tűfarkig a Tiszának csupán jobb partjára terjedő halászáti Jog; ide értvén ugyan a Nagy Tiszában a kis halászat nevezett alatt gyakorlani szokott kezzevel, pirítottal, avagy akár mely más készületekkel eszközölhető halászat is.

5^{or} Megfogják engedni a föllebb tisztelt Haszonbér-lők a mostani kis tiszai halászatot haszonbérben bíró Nagy János Urnak a nagy Tiszában egy nagy hálólal minden háborgatás nélkül eszközölhető halászatot, mely engedelem egyébaránt sem tovább: mint 1848^{ik} évnek 14^{ik} Februariusig tartani fog, és ezen üdö után ezen egy hálólali halászáti engedelem a nagy Tiszában megszűnni fog, ugy annyira: hogy ezen Szerződésnek egész tartalma alatt tsak egyedül, és kizárólag a föllebb tisztelt haszonbér-lők, létsznek a nagy Tiszai halászatnak birtokosai.

6^{or} Meg fog engedődni a föllebb tisztelt Haszonbér-lőknek a Porgányi foktól kezdve, egészen az AllGyeői révig a Tiszának jobb partján ott hol alkalmas helyet kiszemlélni lehet, valamint a Gyevi révtől kezdve Ludvárig a Tiszának bal partján halhasító Gunyhókat állítani, úgy mind azon által: hogy az illyes Gunyhok tsak a hal hasításra legszükségesebb helyet foglalhatják, és a kotsikkal való odajárást egyedül a Te(kin)t(e)tes Uradalom által kimutatandó helyeken eszközölhetik. Megjegyződik egyébaránt, hogy AllGyeői helysége alatt az egészség tekintetéből azontérség vonal, a melyet a Te(kin)t(e)tes Uradalom tiltand, illyes halhasító tanyákat állítani szabad nem léssen.

7er Által engedődik a Haszonbér-lőknek a Te(kin)t(e)tes Uradalom AllGyeői Préházából egy négy-ölekre terjedő nagyságú kamra, a melyet ugyan a Haszonbér-lők magok költségén elkészíteni, ajtóval, és závárral ellátni tartoznak, mely készület ugyan ezen szerződésnek lefolytával a Te(kin)t(e)tes Uradalomnak minden kárpótlás nélkül vissza maradnak. Ugy nem különben megengedődik a már régibb üdöktől ugyanezen czélra használt a Haszonbér-lők által készített, 's jelenleg a révház háta megett létező jégveremnek felkészítése, 's ezen szerződésnek lefolytáig való szabad használása. 8^{or} Mind ezen föllebb elő sorolt több rendbeli 's külön nevezetü halászáti haszonvételekért kötelezetnek a többször tisztelt Haszonbér-lők évenként a Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalom AllGyeői pénztárában kerek számban 3600, mondom háromezerhatszáz váltó forintokat, oly formán fizetni, hogy ezen egész járandóságnak felét 1800 váltó forintokban mindenkor fél évvel előre, és így az első járandóságot 1847^{ik} évnek 1° Januariusán, valamint a második fél évi járandóságot 1800. váltó forintokban, mindenkor 1° Juliusban magoktól elhozva készpénzben befizetni tartoznak. Mely fizetési rendszer ezen Szerződésnek lefolytáig pontosan megtartani renditetik. Egyedül nagyobb felvilágosítás okáért a föllebb megnevezett haszonbéri öszveg a már elősorolt haszonvételi tárgyakért részletesen következőleg osztatódik fel: ugymint

a) A Gyevi foki halászatért a nagyobb viz áradásokkal gyakorolható Veisz, marásza, mét és szigony mellesleges halászatokkal együtt 2550, mondom Két ezer öt száz ötven váltó forintokra alkudva.

b) A nagy tiszában való nagyhálói halászatot 800 váltóforintokban alkudva, és

c) Ugyana nagy Tiszában az ugynevezett kis halászatot, kezzevel, villikkel, kerítővel, s. a. t. 250 váltó forintokra alkudva. — Mely részletes haszonvételi öszveg a föllebb kitett 3600 váltóforintokat teendik.

9er Kötelezetnek továbbá a tisztelt Haszonbér-lők azon egész üdö alatt a meddig tudniillik a Nagy méltóságú Földes Uri Grofi Család AllGyeőön tartozkodnék minden héten megendő Pénteki napon az Uraság konyhájára 30. mondom harmintz fontot a Tiszában található legnemesebb hal-nemekből saját Cselédjeik által elküldve az Uri Szakácsnak fonttal mérve által adni. Ugy nem kü-

lőmben hasonló minéműségű 's egyedül a' Tiszában fogott 15 font halakat egész év által minden Pénteken a regveli órákban az Igazgató Urnak konyhájára saját Halászaik által a Haszonbérlő Urak, minden jutalom kérés nélkül beküldeni, tartoznak. Hogy pedig ezen halakat úgy a M(é)l(tósá)gos Uraság, valamint az Igazgató Úr a meghatározott napokon és mennyiségben annál pontosabban megkaphassák, lekötélezzik magokat a tisztelt Haszonbérlők úgy a heányzandó fontokért, valamint az egész illetőség el maradásával minden font halért azonnal mihelyest az a Haszonbérlő Urakkal tudatnék készpénzben egy váltó forintot fizetni.

10er Azon esetre ha a jelen Haszonbérlők akar mitsoda most előre nem látható okoknál fogvást haszonbéri járandóságait pontos üdökre nem fizetnék, avagy talán a fizetést egészen is megszűntetni kívánnák, szabadságában fog állani a Te(kin)t(e)tes Uradalomnak ezen halászati Jogot tüstést maga kezelése alá venni, vagy másnak haszonberbe adni. Az első esetben az egész mostani haszonbéri öszveget, a másodikban pedig tsupán azon hiánt, a mennyivel ezen halászati haszonvételek más Haszonbérlőknek oltsoiban kiadodnék saját erszényeikből ezen szerződésnek lefolytáig készpénzben pótolni köteleztetnek. A mit is ha önkényesen tenni nem akarnák ezennel fel jossittják a Te(kin)t(e)tes Uradamat tetszése szerént választandó Biróság által a legrövidebb szobeli per utján ezen pontok értelme szerént mind annyiszor, valahányszor a szükség magával úgy hozná eleget tétetni, a minek is nagyobb biztosítására ki nevezik a tisztelt Haszonbéri Urak Sz(abad) Kir(áryi) Szeged Várossában található akár mi néven nevezendő saját tulajdonokban lévő birtokokat amellyeket az itélő bíróság azonnal törvényes executio utján lefoglalhat, és a Te(kin)t(e)tes Uradalom részére hozott ítélet következtében a kereset kár pótlására nyilvános árverés útján szabadon használhat. 11er Ezen szerződés veszi kezdetét 1847^{ik} évnek 16 Januariusában, és fog hat egymás után következő évekig az az utolsó Deczemberig 852 tartani, mely üdönek lefolyta után ezen egész, és öszves halászati Jog ismét a Te(kin)t(e)tes Uradalomnak további szabad rendelkezése alá vissza esik. Megjegyződik egyébaránt:

12er Azonesetre ha a Te(kin)t(e)tes Uradalom azon vidéket a mellyen kizárólag a Gyevifoki halászat értetődik töltés által előbb hogy sem ezen Szerződés lefolytá, kizárítani akarná, és valóban a víz áradást gátló töltések ezen vidékre többé vizet nem botsájtának, a mit is a Te(kin)t(e)tes Uradalom a Haszonbérlőknek annak üdejében följelenteni fog, ezen Gyevifokban létező halászatért járandó haszonbért nevezetesen 2250 váltó forintokat tovább a Haszonbérlő Urak fizetni nem tartoznak, és így ezen részétől a halászati haszonvételek önkénytelen elállani köteleztetnek. Mellynek nagyobb hitelére ezen szerződés két egyenlő párban elkészítve, és mind a két részről alá íratva, a feleknek kiadatott. Költ AllGyeön 1^a Januarii 847.

Götz János m: k:
Julianna Götz m: k:

A Te(kin)t(e)tes Uradalom részéről kiadta Palásty József m: k:
Direktor

Látta Toth István m: k:
Uradalmi Ügyész

Helyben hagyatik Jamnitz Martius 18^{án} 847
Örgrof Pallavicini Alfons m: k:

6.

Götz János bérlő levele az uradalom jószágigazgatójához, 1849.

Tisztelt Igazgató Úr!

Tudva a' körülmények rendkívüliségét, nem tünik fel ön előtt, — ki ámbár mindennemű szerződéseknek hü teylesítője szoktam lenni, — ha a' jelen időben, a' midőn annyira zaklatott állásban vagyunk, a' halászatott illető szerződésemtől, ebbeli szándékom már egyszer szóval is tett előterjesztésem után, ezt írásba foglalva, elállani kívánok, mert ámbár, múlt 1848^{ik} évi September és más havaiban a' szerződésbeli jogsérelmem megvolt az által, hogy a' Gyeviek egyszerre három, négy hálóval is halásztak, mi iránt ugyan mult év September hóban a' szükségelt panaszt megtévén, az Uradalom Ügyesze által a' Tisztelt Megyénél, a' sérelem helyre állítására a' kellő lépések elnem mulasztattak, de fájdalom, a' Tisztelt Megye sem bírván elég hatalommal, 's az igazság, a' szerződés értelme szerint kinem szolgáltatott, 's így, a' midőn hozzájárult az a körülmény is, hogy még a' mult évben, miként a' többi halászatott bérlő urak is tudják, a' Gyeviek a' hosszú-tót kihalászták, 's a' magam hasznára kivágnatni szokott Gyevifoki töltést, kivágnatni megnem engedték, sőt becsinálták volna, mi által a' halászatnak valodi haszna csak a' kivágnatás által eszközölhető, kéntelen voltam, miként ön előtt tudva van, mult év Deczember ho vége felé a' halászati szerződésemtől elállásomat szoval kijelenteni, mit ön, bele egyezése nyilvánításával, elfogadván, csak arra szollított föl, nem a' szerződés

folytatása, hanem az uradalmi jogok föntartása végett, hogy a' halászat eddigi gyakorlatában maradjék meg, és ha a' halászatot az egész évben, úgy, miként az ez előtti években, vagy csekély veszteséggel, használhatnám, csak azon esetre szoszerinti egység méltányos relaxata szerint, miként más javadalmi szerződéseknel is történik, tartoznék fizetéssel, de miként tudva van, az oda kiment halászok az ez év Mártius hónapjában, nem csak a halászatban erőszakkal akadályoztattak, hanem még föbelövetéssel is fenyegettettek, 's e' miatt több mint husznak a' czédulaváltáskor halászatér szokott fizetésüket is, a' hálók rontását besem tudva, visszakelle fizetnem, 's a' gyevífok kivágatása is, csak a' legnagyobb életveszélyek közt eszközölhető lett légyen.

Ennél fogva, ezen események környezetében, a' midőn ezen halászat szerződéséről, írásba foglalva, lemondanék, 's ön beleegyezése szerint is, elállanék, maradok tisztelője, Kelt Szegeden Mártius 25^{én} 1849

Götz János bérlő

[A levél és az aláírás más kéztől származik. A hátlapon Palásty József igazgató végzésének lényege:] mindazonáltal a gyakorlati haszonvételben továbbis az AllGyeői özsves lakosság által egészlen gátolatván [az első félévi haszonbért elengedi.]

7.

Bánhidy József bérlési szerződése a Porgány 1847—1853. évi halászatára

[1. Az uradalom átengedi az algyői kerülethez tartozó] s úgy nevezett Porgányi halászatját, ide értvén mind azon Vizeket, a mellek már régiebb üdöktől fogvást ezen halászatához tartoztak szabad tevése szerént való használatra [...] ezen halászat haszonvétel csak azon üdötül vehetvén kezdetét, amidőn már a tiszának árja annak partjait meg hágván a réti térséget vízzel el árasztaná, és meg határozva tartand mindenkor a víz kiáradása után következő évnék 15^{ik} Februariusáig. Mely üdö után ismét azon évben bé alható vízarádástul számítva, a jövő év 15^{ik} Februáriusáig lésznek a szerződési évek számítandók, mind addig, még a Tisza szabályozási Társulat által máris folyamatban lévő töltések ezen halászat térséget az Árvizektől egészlen el nem zárják, és így az említett töltéseknek tökéletes bé végzésekkel ezen halászat haszonvétel azonnal megszűnend. [Ha addig nem készül el a töltés, a szerződés 6 évig, tehát 1853. február 15-ig tart.]

[2. Évenként 2100 váltóforintot kell Bánhidy Józsefnek az algyői pénztárba befizetnie; az első felét akkor, amikor az árvíz a réteket elönti, a másik felét pedig szeptember 1-én.]

[3. Félreértéseket és félremagyarázásokat elkerülendő meghatározzák, hogy] azonnal mihelyst a rétek, ahol ti: ezen porgányi halászatához tartozandó vizek léteznek, a Tisza árvjától akorot vízzel borítvák, a haszonbérlő Ur, azon esetre is, ha ne talán az Árvizek csekélebb üdökig tartanának, hogysem egész év által halászatok azokban gyakorolhatva, már kizárólag az egész évi haszonbért a föllebb meghatározott fél évenkénti járandóságokban okvetetlen bé fizetni tartozik. Következőleg egyedül azon esetben mentetik a haszonbérlő Ur az egész évi haszonbér fizetésétül föl, Mely évben az Árvíz, a fokokban, avvagy a Tisza partokon állított töltések véget a többször erintet vidékre ki nem terjedhetne. Meg történhet egyéberánt: hogy a tisza árja az első fél évben, az az 15^{ik} Februartól 847 számítva, egész utolso Augusztusig, ugyan azon évben sem borítaná el a halászat vidéket, hanem ezen üdön tul, az úgy nevezet Őszi Ár ömlene a halászat vidékre; illy esetben az első fél évi haszonbérnek fizetésétül a haszonbérlő Ur fel mentetődik, hanem csak a második fél évi haszonbért lészzen köteles azonnal bé fizetni.

[4. Felhatalmazza az uradalmat, hogy a fizetés elmaradása esetén minden ingó és ingatlan vagyonát lefoglalhatják. A perköltségeket is fizetnie kell, és a halászat jogát azonnal elveszti.]

Költ AllGyeön Februarius 15^{ikén} 847

Bánhidy József m: k:

A Te(kin)t(e)tes Uradalom részéről kiadta
Palásty Josef m: k: Direktor

Látta Toth Istvan m: k: Uradalmi Ügyész
Helyben hagyatik Jannitz Április 7^{én} 1847
Örgrof Pallavicini Alfons m: k:

8.

Német Mihály szegedi lakos bérleti szerződése az algyői Nagyfa 1848—1853. évi halászatára

[...]

1^{ör} Által engedi a fellebb tisztelt Te(kin)t(e)tes Uradalom az ő Majorsági földjében, név szerént az AllGyeői ugy nevezett Nagyfát a halászati haszonvételre e f(olyó) 1848^{ik} évnek 1⁶ Januártól kezdve, hat egymás után következő évekre, azaz utolsó Deczemberig 1853, azon világos kikötéssel: hogy ezen hat éveken által, ha mindjárt semmi árvíz, és így halászat is nem lenne, a következő pontban meghatározott haszonbért okvetetlen megfizetni tartozik, úgy mintha a halászatnak legtöbb hasznát vette volna.

[2. Az évi haszonbér 100 váltóforint; ennek felét január 1-én, másik felét július 1-én köteles befizetni az algyői pénztárba. A fizetés elmulasztása esetén 200 váltóforintig vehet elégtételt az uradalom a bérlő ingó és ingatlan vagyonából.] még pedig ezen esettől számolván a szerződésnek vég napjáig ezen kétszerezett haszonbér, ez uttal a Te(kin)t(e)tes uradalomnak behozattatván, a haszonbérlő az executio után tüstént a további haszonvételtől elmozdítottodik, és a Te(kin)t(e)tes Uradalom ezen halászati jogot mint sajátját azonnal szabad tetszése szerént, akár magának használhatja, akár pedig másnak haszonbérbe kiadhatja.

3^{or} Ezen egész vidéknek, a hol ezen halászati haszonvétel gyakoroltatik, mind azon részei amelleken viz nem volna, vagy ha ne talán rajta viz volt is, de már elapadt, avvagy a mint a viz tovább is elfogyna a Te(kin)t(e)tes Uradalomnak szabad tetszése szerinti használatra mindenkor fön marad, és azokon a halászoknak a Te(kin)t(e)tes Uradalom bele egyezése nélkül sem gunyhokat állítani, sem pedig árkolásokat, vagy töltéseket készíteni, az egész haszonbérnek kétszerezett büntetés mellett szabad nem léssen.

4er Megtiltatódik nem tsak szerszámaik elvesztések, hanem azon fölül ötven fo(rinto)knak büntetése mellett ezen egész vidéken, ide értvén a száraz, és vizes részeket a vadászat, avvagy a vad állatokat elfogni, és tojásaiknak felszedések. Költ Allgyeön November 1^{én} 847

Német Mihál x

A Te(kin)t(e)tes Uradalom részéről kiadta
Palásty Josef m: k: Direktor Láta Tóth István
Urad: Ügyész m: k: Helyben hagyatik Béts-
ben Februar 12^{én} 1848
örgf Pallavicini m: k:

9.

Nagy János hódmezővásárhelyi lakos bérleti szerződése a Kis-Tisza 1848—1853. évi halászatára

[1. Az uradalom átadja az algyői kerülethez tartozó kistiszai halászatot az ahhoz tartozó tavakkal. A haszonvétel kezdődik] a midőn már a Tiszának árja annak partjait meghágván, a réti térséget vízzel elárasztaná, [és tart az áradást követő év február 15-ig. A bérleti időszak a védőtöltések elkészültéig, ha időközben nem készülne el, 1853. február 15-ig, vagyis hat évig tart.]

[2. Megengedik a bérlőnek a kistiszai halászat mellett az] AllGyeői nagy Tiszán tulajdon nagyhálóvali halászat a többi haszonbérlő halászokkal hasonló értelemben.

[3. Megengedik] a kis tiszta torkától egészen első határfáig a kopants szegletén tetszése szerént halhasító gunyhókat és a halak szárítására megkívántató tanyákat építtetni, [de a rét haszonbérlői-nek nem okozhatnak kárt, az igénybe vett terület nem lehet több egy holdnál.]

[4. A Kis-Tisza halászatáért 550 váltóforint a bérleti díj, s ez két részletben esedékes; az első fele, amikor az ár a partokat meghaladja, a másik fele szeptember 1-én.]

[5. Ha rövid lefolyású az áradás, akkor is fizetnie kell a teljes bért. Ha viszont augusztus 1-ig nem lenne áradás, csak az őszi ár öntené el a réteket, csak a második félévi bér fizetendő.]

[6. A haszonbérlő nem építhet a fokokban és tavokban töltéseket, illetve nem tehet árkolásokat.]

[7. A haszonbérlő vagyonát fizetéseképtelenség esetén lefoglalhatják.]

[Záróformula, aláírások]

Szobotka Dávid mindszenti lakos bérleti szerződése a mindszenti és anyási Nagy-Tisza, valamint a Kurcarét 1848—1853. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a' M(é)l(tósá)gos Mindszenti Földes Uraság, más részről Mindszenti Lakos Szobotka Dávid, és Hítvesse Khon Katalin között szabad egység útján megkötöttet, úgy mint 1^{or} Által engedi a' föllebb tisztelt M(é)l(tósá)gos Uraság a' Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalomhoz a' legszorosabb értelemben tartozó mind azon Halászatokat, a' mellyek a' felállított Töltéseken kívül az Uradalomhoz tartoznának, név szerint: A' Mindszenti és Anyási határban lévő Nagy Tiszát (ide nem értvén azon Halászati engedelmet, mellyet az Anyási Szerződések szerint az Anyási Tiszában gyakorolhatnak.) a' Mindszenti határban lévő Kurcza réten, és mind azon helyeken, amelyek a' Tiszának szabad áradása által minden gátolatás nélkül el öntetnek, 848^{ik} évnek 1° Januárjától hat egymásután következő évekre, az az 853^{ik} évnek utolsó Deczemberéig haszonbérben.

2^{or} A' fent elősorolt Halászati haszonvételekért köteleztetnek a' Haszonbérlok a' M(é)l(tósá)gos földes Uraság Mindszenti pénztárában évenként 1250, mondom ezer kétszáz ötven váltó forintokat oly formán fizetni, hogy ezen Öszvegnék felét hatszáz huszonöt forintokban mindenkor fél évvel előre, az: az első rátát 848^{ik} évnek 1° Januárjában 625 vftkat, a' másik felét pedig ugyan azon évnek Julius hó 1° napján, és így megtartván ezen határi időt mind a' hat években minden utánna való járás nélkül magoktól elhozni, és a' föllebb nevezett Uradalmi Pénztárba befizetni tartoznak.

3^{or} Köteleztetnek továbbá a' nevezett Haszonbérlok ezen Szerződésnek a' M(é)l(tósá)gos Uraság által történt helyben hagyása után a' midőn t: i: a' Haszonbérlok a' helyben hagyott szerződést kezeikhez vennék, azonnal 600 vftkat bánat pénzül a' M(é)l(tósá)gos Mindszenti Uraság pénztárába bé fizetni. Melly öszvegpénz azon első esetre, amidőn netalán a' Haszonbérlok akár melly fizetésre kitűzött határnapot középpénzbeli fizetésekkel elmulasztanák, azonnal a' M(é)l(tósá)gos Uraság tulajdonává válnak, és a' Haszonbérlok ezen Szerződésben érintett mindennemű haszonvételektől tüstént elmozdíthatódnak. Melly eset után ismét szabadságában fog állani a' tisztelt M(é)l(tósá)gos Uraságnak mind ezen vissza esett javakat azonnal másnak újra Haszonbérben kiadni. Megjegyződik azonban, hogy azon 600 vftnyi bánatpénz csak az utolsó rátába fog bé számíthatni.

4er Tartozni fognak a' Haszonbérlok azon üdőkben, amidőn a' M(é)l(tósá)gos Uraság, vagy annak Udvari Cselédjei Mindszenten jelen volnának, minden Pénteken a' Tiszában fogott, és azon üdő tájakban létezni szokott legnemesebb hal nemekből 25, mondom huszonöt fontot adni, és azt a' Haszonbérlok tulajdon Cselédjeik által az Uraság Konyhájára elküldeni. Úgy nem különben a' Szerződés kezdete napjától számolva, egész annak lefolytaig minden héten Pénteken okvetlenül az Uradalmi Kormányzó Urnak Konyhájára a' föllebb érintettekhez hasonló nemű 15, mondom tizenöt font jó élő halakat adni, azt a' Konyhára magok Cselédjei által elküldeni, legyen bár Kormányzó Ur személyesen Mindszenten vagy sem. Hogy pedig ezen halak annál pontosabban kiszolgáltatódjanak a' Haszonbérlok által, ezennel határozatik, hogy valahányszor a' meghatározott hal mennyiség akár mellyik helyre is rendessen bé nem adódnék, a' Haszonbérlok mindannyiszor fontját 1 mondom egy váltóforintjával fizetni az illető helyekre köteleztetnek, mely fizetést ha pontosan azonnal nem tellyesítenék, szabadságában lessz a' M(é)l(tósá)gos Uraságnak akár mellyik részért járandó pénz mennyiséget a' Haszonbérlokon tüsténti Executio útján megtéríteni.

5^{or} Mind ezen előszámolt Halászati haszonvételekhez fog még a' Mindszenti Uraság a' nevezett Haszonbérloknak húsz holdnyi Rét földet a' Töltések által kiszárított Rétekből adni, ott ahol azt legjobban mellőzheti Uradalmi Gazdaságától, azon Szoros köteleesség mellett; hogy azt a' Haszonbérlok évenként 200 szál füzfa, és 200 szál nyárfa gallyakat ott, ahol azt a' M(é)l(tósá)gos Uraság kívánandja elültetni köteleztetnek. Mely általok ültetett fákra mind a' hat éveknek lefolytok alatt különös és szoros vigyázattal lenni tartoznak úgy annyira; hogy mind azon gallyakat, a' melyek az előbbeni évről kiszáratnak volna, a' jövendő évben a' nélkül, hogy ezen pótlás az ültetési évi tartományban számíthatódnék, újra beültetni tartoznak. Mivel hogy a' Gazdasági Tapasztalás által tudva volna; hogy az ujjonnan plántált nyárfa ültetények másképp nem gyarapodhatnak, ha csak azoknak tövei, és a' körülötte lévő térség kapával nem műveltetődik, azért is szabad leszen a' Haszonbérloknak évenként ültetendő két száz Nyárfák töveit föl ásni, kapával tisztogatni, és közben olly veteményeket nevelni, amellyek ezen fáknak növéseiket éppen nem gátolják, mint p: o: Paszur és Krumpli. — Minden többi részét pedig ezen Rétnak csak Kaszálónak, nem pedig szántó földnek leszen szabad használni. Alkalmatos ültetni való füz, és Nyárfa gallyakat a' M(é)l(tósá)gos Uraság erdejében vághatnak. Költ Mindszenten September 20^{án} 1846.

Szobotka Dávid
Szobotka Katalin

A Te(kin)t(e)tes Uradalom részéről kiadta
Palásty Josef Direktor
Látta Tóth István Uradalmi Ügyész
Helyben hagyatik AllGyeön Deczem(ber)
10° 846 Örgrof Pallavicini Alfons

11.

Molnár János, Sándor János és társaik — ányási lakosok — bérleti szerződése az ányási külső rét és a Kis-Tisza 1848—1849. évi halászatára

[A bérbeadott terület azonos a 13. számú szerződésben részletesen leírttal: az ányási külső réten a fakadások által keletkezett vizeket veszik bérbé, a Kis-Tiszával együtt, kiegészítve egy megjegyzéssel: „az úgynevezett Morotvát is ide értvén”. A bérleti idő 1848. január 1 — 1849. december 31-ig tart. Az évi bérleti díj 100 váltóforint, s ez négy részletben esedékes.]

12.

Megyeri Pál, Turi Máté és Turi Antal ányási lakosok bérleti szerződése az ányási külső rét és a Kis-Tisza 1848—1849. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalom, 's más részről Megyeri Páll, Turi Máté, és Turi Antal Ányási Lakosok között az alább írt feltételek mellett megkötött, úgy mint:

1^{or} Által engedi a Te(kin)t(e)tes Uradalom az Ányási külső Rétyében a fakadások által származott vizeket általjában a Kiss Tiszában lévő fa Zsilipen alol egy ásott Kanálissal, ugyan a Kiss-Tiszával öszve kötve, ide értvén a Fa-Zsiliptől egészen a Tisza torkában létező Kő-Zsilipig a Kiss-Tisza Folyamot is Két egymásután következő évekre, az az 1^{so} Januartól 848, egész 31^{ik} Deczemberig 849 apróbb nemű hállokkal valo halaszatra oly világos kikötéssel: hogy a föllebb említett Rétyben az ott létező Haszonbérloknak sem füveikben, sem gyikény avvagy Nadjaikban letapodás, avvagy kiirtás végett károkat okozni szabad nem lészen, mert minden illyes okozott károkat becsú szerint a Haszonbérloknak meg téríteni tartoznak.

2^{or} Azon üdő tájban a midőn a Te(kin)t(e)tes Uradalom a töltések által kiszáritott Rétyekben akár esőzések akár fakadások által öszve gyült vizeket a föllebb említett Kő-Zsilipen a Kiss-Tiszának folyamán a Nagy Tiszába bebocsájtani rendelendi, melly esetben a nevezett Zsilip kinyitandván: hogy a víznek egész erővel szabad folyás adodhassék, csupán három ölnyi távolságra a Zsilipen föllül leszen szabad a Haszonbérloknak oly készülettel ellátott halfogó rekeszt állítani, amelynek a víznek szabad folyása semmi kepen nem gátolhatik. Azért is a rekesztnek a mondottak szerinti alkalmas elkészítése a Te(kin)t(e)tes Uradalom Fel Ügyelőinek megbírálásától, és illetőleg helyben hagyásától függeni fog.

3^{or} Az előre bocsájtott föltételek mellett használható Halászati haszon vételi jogért köteleztetnek, a Haszonbérloknak, a Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalom Pénztárába évenként 100 mondom száz váltó forintokat négy előleges rátákban, és így minden negyed évnek 1^{so} napján, azaz 1^{so} Januárban 25 vfkat, 1^{so} Aprilisban 25 vfkat, 1^{so} Juliusban 25 vfkat és 1^{so} Octoberben 25 vfkat magoktól elhozván, a nevezett Pénztárban befizetni. Kelt Mindszent 8^{ik} Januárban 848

A Te(kin)t(e)tes Uradalom részéről
ki adta Palásty József Director

Megyeri Páll
Turi Máté

Látta Toth István
Uradalmi Ügyész

Helyben hagyatik Betsben Feb(ruár) 12^{ken} 848
ór Gróf Pallavicini

13.

Németh Mihály szegedi lakos bérleti szerződése az ányási külső rét és a Kis-Tisza 1850. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a Te(kin)t(e)tes Mindszenti Uradalom, más részről pedig Németh Mihály Szegedi lakos között a következő feltételek alatt megkötött. Úgy mint

1^{or} Által engedi a Te(kin)t(e)tes Uradalom az Ányási külső rétyében a fakadások által származott vizeket általjában a kis Tiszában lévő fa zsilipen alol egy ásott Káná(li)ssal, ugyan a kis Tiszával öszvekötvén, ide értvén a fa-zsiliptől egészen a Tisza torkában létező kő zsilipig a Kis Tisza folyamot is egy évre az az Január 1^{ol} 1850, egész Deczember 31^{ig} 1850 apróbb nemű hállokkal valo halaszatra, oly világos kikötéssel: hogy a folyebb említett rétyben az ott létező haszonbérloknak sem füveikben,

sem gyékény vagy nádgyaikban sem letapodás, sem kiirtás által károkat okozni nem szabad, mert minden illyes okozott károkat becsü szerint a haszonbérlőnek megfizetni tartozik.

[2. Amikor a zsilipet kinyitják, hogy a vizet a Tiszába engedjék,] csupán három ölnyi távolságra a zsilipen fölül lézen szabad a haszonbérlőnek olly készüllettel ellátott halfogo rekeszt állítani, melly a viznek szabad folyását semi képen nem gátolja.

[3. A haszonbér évi 100 váltóforint, két előleges részletben: január 1-én és július 1-én] Mindszent. 1849. december 28.

[4. Pótlólag: ha kiszárad a Kis-Tisza, a bért nem kell megfizetni.]

14.

Mindszenti lakosok bérleti szerződése a mindszenti és anyási Nagy-Tisza, valamint a Kurca-rét 1849—1850. évi halászatára

Szerződés

Melly egy részről a' mindszenti álladalmi uradalom, más részről az alólirt haszonbérlők közt következőleg köttetett:

1ször Által engedi a' most nevezett uradalom, a' Mindszenti uradalomhoz a legszorosabb értelemben tartozó mind azon halászatokat, mellyek a' felállított töltéseken kívül az uradalomhoz tartoznak névszerint a' Mindszenti és Anyási határban lévő Nagy Tiszát (:ide nem értvén azon halászati' engedelmet, mellyet az Anyásiak szerződésük szerint az Anyási Tiszában gyakorolhatnak:) a' Mindszenti határban lévő kurcza réten, és mind azon helyeken, a' mellyek a' Tiszának szabad áradása által minden gátoltatás nélkül előntetnek 849^{ik} év April 24^{től}, az 850^{ik} év April 23^{ig} terjedőleg.

2ször A' most említett haszonbérletekért fizetnek az alólirtak a' mindszenti uradalmi pénztárba a kikötött egy évre 750 vftokat, olly feltétellel, hogy a nevezett mennyiséget, negyed részenként minden fertály év kezdetével pontosan befizetik, ezen kívül a' kötés aláírásakor övö pénzül az egész 750 vftnak, egy nyolczadát az utolsó negyedévi járandóságba betudandót, ugyan azon pénztárba leteszik, fizetés mulasztás esetében egy mindnyájért, és mindnyája egyért jót álván, és minden ingó és ingatlan vagyontát szabad választásra még az ingatlanokra nézve is 8 nap alatti végrehajtásos szóbeli bár melly bíróság alá minden orvoslatoknak még a birtokon kívüli fellebbvitelnek és perüjításnak is kizárásával lekötvén.

3ször A' holt Tiszabeli halászatra nézve világosan ki köttetik, hogy a' Tisza tavaszi vagy is első áradását és azzal együtt járó halászatot a' Sírőhegyieknek semmi szín alatt gátolni nem lehet, ellenben a' Tisza későbbi árjai ellen a' sírőhegyiek övö gátolást tehetnek, és azt a' halászkoknak kár megtérítés terhe mellett akadályozni nem lézen szabad.

Kelt: 1849. május 6.

Nagy Ferentz x	Robitsek Samuel x
Danitska József X	Gemes Mihály x
Pinka Ferentz x	Szakál András x
Bozó Boldisárné x	Ambrus Ferentz x
Tot Pall x	if Nagy József x
Antal István x	Lantos Istvány x
Nagy József x	

15.

Schmidt József szegedi polgár bérleti szerződése a mindszenti és anyási Nagy-Tisza, valamint a Kurca-rét 1853—1855. évi halászatára

[...]

1^{or} Által adja a' föllebb tisztelt Uradalom a Mindszenti kerületben a' legszorosabb értelemben tartozó mind azon halászatokat, a' mellyek a' felállított töltéseken kívül az Uradalomhoz tartoznak névszerint: a' Mindszenti és anyási határban lévő nagy Tiszát (:ide nem érte azon halászati engedelmet, mellyet Anyáson az ideiglenesen meghagyott kertészek gyakorolhatnak az Anyási Tiszában:) a' Mindszenti határban lévő kurcza rétet, és mind azon helyeket, mellyek a' Tiszának áradása által előntetnek 1853^{ik} évnék 1° Januárjától három egymás után következő évekre az 1855^{ik} évnék utolsó Deczemberig haszonbérbe.

[2. A bérleti díj 550 pengőforint, mely két részletben, félév kezdetekor fizetendő. Ha nem fizet, a jog az uradalomra száll, az övö pénzét elveszti, s ha utána más bérlo 550 forintnál kevesebbert veszi ki a területet, a szerződés lejártáig fizetnie kell a különbözetet. Az uradalom bíróság útján is elégtételt vehet.]

[3. Az óvópénz 137 Ft 30 kr, s ezt csak az utolsó félévi bérleti díjba lehet beszámítani.]

[4. Amíg a grófi család Mindszenten tartózkodik, a bérlő köteles minden pénteken 25 font nemes tiszai halat küldeni a konyhára. Ezen kívül folyamatosan minden pénteken 15 font ugyanilyen minőségű halat ad az uradalmi főtiszt konyhájára. Ha ezeket elmulasztaná, minden hiányzó fontért egy forintot fizet.]

[5. Húsz holdnyi réti földet is átenged az uradalom, s ezt 200 fűzfával és 200 nyárfával kell a bérlőnek beültetni, az ültetvényt gondoznia.]

[6. Az évi fizetésről nyugtát kap a bérlő, de az arra szükséges bélyegcket magának kell fizetnie.]
Kelt Mindszenten Junius 17^{én} 1852

Az Uradalom részéről kiadta

Schmidt Josef

Tóth István ügyész

Helyben hagyatik Mindszenten Junius 17^{én} 852

Örgrof Pallavicini

16.

Bérleti szerződés a Gyevi-fok és a Tisza 1853—1857. évi halászatára

[A szöveg az 5. számú szerződésével egyezik. A bérleti idő 1853. január 1 — 1857. december 31-ig tart; az évi haszonbér 2000 pengőforint, s ez két egyenlő részletben fizetendő. A haszonbért tételesen is felsorolják:]

a) A Gyevi foki halászatért a' nagyobb viz áradásokkal gyakorolható Veisz, Marászta, és szigony mellesleges halászatokkal együtt 1420 mondom Ezernégyszáz husz pengő forintra alkudva,

b) A nagy Tiszában való nagy hállói halászatot 420 pengő forintokban alkudva

c) és ugyan a' nagy Tiszában az ugynevezett kis halászatot, keczével, villikkel, kerítővel s a. t. 160 pengő forintokban alkudva.

17.

Schmidt Ferdinánd hódmezővásárhelyi lakos bérleti szerződése a kis-tiszai rétség 1854—1857. évi halászatára

[1. A szerződést három évre, 1854. február 16 — 1857. február 15-ig kötik a kistiszai rétségre. — 2. Az évi bérleti díj 60 pengő, mely két részletben, március 1-én és szeptember 1-én, esedékes. Ha késik a fizetéssel, a óvópénzt elveszti, s vagyonát lefoglalhatják. — 3. Az óvópénz 15 pengő, s ezt kamat nélkül az utolsó részletbe tudják be. — 4. A haszonbér elengedésének semmi módja nem lehet. — 5. Ha a védőgát megépül a szerződés lejárta előtt, semmis a szerződés. — 6. Megtiltják a vadászatot és madaraszatot. — 7. A szerződés illetékét a bérlő fizeti.]

18.

Csányi Zoltán bérleti szerződése a folyó Tisza, a Porgány és a Gyevi-fok 1857—1860. évi használatára

Szerződés Melly az alól írt felek között következő feltételek alatt megkötöttet.

1ször A Mindszenti Uradalom Algyevi kerületben fekvő Nagy Tisza Porgány és Gyevi foki rétet azon mód szerénti használatra a mint a réti földek használatnak 3 egymás után következő évre 1^{sz} Martiustól 1857 utolsó Februáriusig 1860 az alólírt bérlőnek haszonbérbe által enged.

2ször Ezen Nagy Tisza Porgány és Gyevifoki rétet használatáért fog a bérlő a Mindszenti Uradalom Algyevi pénztárába évenként 180 azaz: Egy száz nyolczvan ftot két részben 1^{sz} Martius és 1^{sz} Szeptemberbe oly pontosan befizetni, hogy ha csak egy ízbeli fizetést is a kitűzött határnapon teljesíteni bármi okból elmulasztaná jelen szerződés most akkorra azonnal megszűntnek nyilatkoztatik, és a bérlő azonkívül, hogy a 3^{ik} pontban megírt óvó pénzt elveszti, azonnal ezen szerződéstől elesik és ha ezen elesés után a fent nevezett rétet 180 ftnál olcsóbban kibéreltetnék, az olcsóbb kibérlésből eredő hiányt a bérlő jelen szerződés lejártáig számítva, lekötven magát e tekintetben s mindennemű vagyonát az uradalom részére szabad választásra bár melly szóbeli Biróság által legrövidebb úton perköltségekkel együtt megtéríteni köteleztetik.

3ször Jelen szerződés alá írásakor tartozik a bérlő óvó pénzü az uradalom Pénztárába 45 Ft-ot befizetni. És ez összeg, ha a 2^{ik} pontban leírt nem fizetési eset az egész három év alatt elő nem fordul, az utolsó évi haszonbérnek utolsó felébe tudatik be a haszonbérbe, addig pedig kamat nélkül az uradalom pénztárába marad.

4szer A bérlő a p. t. k. 1704. 1705 és 1706 şainak jótékonyşágairól lemond, és a haszonbér elengedése-nek semmi czim és szín alatt helye nem leend.

5ször Ha a Tiszaszabályozási Társulat által a már munkában lévő töltések ezen vidékre nézve bevégez-tetnének és így ezen rét a Tisza további árjátul megmentetnék, azonnal ezen szerzödés, ha mindjárt ezen átalakulás és fellyebb kitüzött három év elöbb állana is be megszünend, és a bérlő a Rét további használatát csak újabb egység útján nyerhető szerzödés mellett használhatja, vagy pedig azt tenni nem akarva a szerzödéstől végkép elállani tartozik.

6szor Megtiltatik a bérlőnek nem csak szerszámai elvesztése mellett és az okozott kár megtérítése, hanem még 20 Ft azonnali befizetése mellett a vadászat, halászat, madarászat, valamint azok tojá-sainak elszedése, és a szárnyas vízi állatok hállóvali fogása. Úgy nem különben a fentebb említett büntetés terhe alatt megtiltatik a bérlőnek nemcsak a megnött, de még a nevendék fák bármilyen módoni megrongálása.

7szer Jelen szerzödés két példányához szükséges bélyeget a bérlő fizeti.

Kelt Algyón 1857^{ik} év Januárius 18^{ik} napján

Csányi Zoltán keze x vonása

19.

Molnár Imre bérleti szerzödése a folyó Tisza és a Gyevi-fok 1863—1867. évi halászatára

[A szerzödés ugyanarra a területre vonatkozik, mint az 5. számú. 1863 január 1 — 1867. december 31-ig, tehát öt évre kötötték. A haszonbér évi összege 3135 ausztriai forint, s két részletben, január 1-én és július 1-én esedékes. A bérösszeget így osztják fel a különböző vizek között: a gyevi-foki erek, fokok, tavak bérösszege 2312 Ft 85 kr, a tiszai nagyhalászaté 595 Ft 35 kr, a tiszai kishalászaté 226 Ft 80 kr. A feltételek egyébként azonosak az 5. számú szerzödésben foglaltakkal.]

20.

Zsótér Andor szegedi lakos bérleti szerzödése a Porgány 1865—1867. évi halászatára

[1. Az algyői kerülethez tartozó porgányi halászatot, mindazon vizeket, melyek régi idötöl idetartoznak, haszonbérbe adja az uradalom. A bérlet akkor kezdödik, ha az ár meghaladja a Tisza partját, és a következö év február 15-én ér véget. A bérleti idö 1865. február 16-tól 1867. december 31-ig tart. 2. A bérleti összeg évenként 1365 forint, s ezt két részletben fizeti a bérlő: az első félévét akkor, amikor az ár elönti a területet, a másikat szeptember 1-én. Fizetéseképtelenség és nem fizetés esetén olyanok a szankciók, mint más évekbén. — 3. Az övópénz 682 Ft 50 kr. — 4. Ha rövid ideig tart az áradás, a teljes bérösszeg akkor is esedékes. Csak abban az esetben engedi el az uradalom a fél évi bérösszeget, ha szeptember 1-ig nem lenne áradás. — 5. A nyugtákhöz szükséges illetéket a bérlő köteles fizetni.]

IRODALOM

Andrásfalvy Bertalan

1970 A paraszti halászati jog a Duna mentén Tolna és Baranya megyében. Ethn. LXXXI. 316—326.

1973 A Sárköz és a környező Duna menti települések ősi ártéri gazdálkodása és vízhasználatai a szabályozás előtt. Budapest

1975 Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig. Szekszárd (= Tanulmányok Tolna megye történetéből, VII.)

Bálint Sándor

1957 Szegedi Szótár I—II. Budapest

1976—1977 A szögedi nemzet — A szegedi nagytáj népelete, I—II. rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75—2 és 1976/77—2. Szeged

Bitó János

(é. n.) Az én kiskirályságom. Szeged

Ecsedi István

1934 Népies halászat a Közép-Tiszán és a tiszántúli kisvizéken. A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1933. Debrecen, 123—308.

- Giday Kálmán**
1957 Hozzájárulás Tolnai György: A paraszti ipar kialakulása és tőkés iparrá fejlődése Magyarországon (1842—1849) c. vitacikkéhez. Századok, 91. 790—798.
- Gönyey Sándor**
1937 A Néprajzi Múzeum szigonygyűjteménye. Népr. Ért. XXIX. 171—183.
- Gunda Béla**
1948 A magyar gyűjtögető és zsákmányoló gazdálkodás kutatása. Budapest
- Harsányi László**
1970 A szentesi izraelita hitközség története. Budapest (= A Magyarországi Zsidó Hitközségek Monográfiái, 3.)
- Herczeg Mihály**
1980 Adatok a Károlyiak Csongrád-vásárhelyi uradalmanak feudalizmuskori történetéhez. Tanulmányok Csongrád megye történetéből, IV. Szeged, 61—127.
- Herman Ottó**
1887 Magyar halászat könyve, I—II. Budapest
- Inczei Géza**
1960 Szeged környékének földrajzi nevei. Budapest
1961 A Tisza-Maros szöge halászatának nyelvi emlékei. Klny. a Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyvéből, Szeged
- Jankó János**
1900 A magyar halászat eredete. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása, I:1—2. Budapest—Leipzig
- Károlyi Zsigmond—Nemes Gerzson**
1975 Szolnok és a Közép-Tiszavidék vízügyi múltja, I: Az ősi ártéri gazdálkodás és a vízi munkálatok kezdetei (895—1846). Budapest (= Vízügyi Történeti Füzetek, 8.)
- Kováts István**
1981 Egy szegény pórfüű önéletrajza. Budapest
- Nyíri Antal**
1948 A kiháló szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai. Szeged
- Reizner János**
1895 A mindszent-algyői uradalom történetéből. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, II. 321—338.
- Solymos Ede**
1965 Dunai halászat — Népi halászat a magyar Dunán. Budapest
1969 Levéltári adatok a szegedi halászat történetéhez. MFMÉ 1969—1. 41—54.
- Solymos Ede—Solymosné Göldner Márta**
1978 A kalocsai érsekuralom halászati szerződésai 1725—1916. Cumania, V. Ethnographia. Kecskemét, 43—96.
1979 Győri halkereskedők Baranyában. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, XXIII. Pécs, 271—284.
- Szabó Kálmán**
1937 A kecskeméti Múzeum halászati gyűjteménye. Népr. Ért. XXIX. 136—163, 376—415.
- Szeremlei Samu**
1911 Hód-Mező-Vásárhely története, IV. Hódmezővásárhely
- Szilágyi Miklós**
1966 Adatok a Nagykunság XVIII. századi néprajzához. Szolnok (= Szolnok megyei Múzeumi Adattár, 5.)
1971 Halászat. In: Tápe története és néprajza (szerk.: Juhász Antal) Tápe, 271—295.
1974 A halászat szerepe Kunszentmárton XVIII. századi gazdálkodásában. Jubileumi Évkönyv a Jász Múzeum alapításának 100. évfordulójára. Jászberény, 145—152.
1975 Halászati üzemmódoak a Tisza vidékén a XVIII—XIX. században. Ethn. LXXXVI. 521—536.
1977/A A rekesz — Az áradások jelentősége a tiszai halászatban. Népi kultúra — népi társadalom, X. Budapest, 161—188.
1977/B A szárított hal — Halkonzerválási módok a magyar halászok gyakorlatában. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, VI—VII. Szekszárd, 137—171.
1978/A A magyar halászat néprajzi kutatásának elméleti és módszertani problémái. Cumania, V. Ethnographia. Kecskemét, 7—41.
1978/B A halászat jelentősége a paraszti önellátásban és áruterelésben. Agrártörténelmi Szemle, XX. 81—100.
1982 Az „ősi ártéri gazdálkodás” elméletéhez. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, X—XI. Szekszárd, 299—312.

Takács Lajos

1964 A dohánytermesztés Magyarországon. Budapest

T. K.

1899 Károlyi Sándor gróf kurucz generális utasításai a tiszai halászatról 1725—30-ból. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, VI. 373—380.

Tárkány Szűcs Ernő

1961 Vásárhelyi testamentumok. Budapest

Zsilinszky Mihály

1897 Csongrád vármegye története 1—3. Budapest

FISCHEREI-PACHTVERTRÄGE DES BESITZGUTES VON MINDSZENT— ALGYŐ (1832—61)

Miklós Szilágyi

Mehrere Volkskundenstudien lenkten die Aufmerksamkeit in den letzten Jahrzehnten auf den Quellenwert des verhältnismäßig reichen Bestandes der Fischerei-Pachtverträge aus dem 18—19. Jh. Die Vereinbarungen zwischen dem Besitzer des Fischerrechtes und den sich mit Fischerei beschäftigenden Leuten geeignet, das zusammengesetzte System der Anwendung der viele archaischen Elemente einschließenden Fischereitechnik: die ökologischen Verhältnisse, die Rechtbräuche und Handelsbeziehungen bekannt zu geben. Der Verfasser teilt uns unter Rücksichtnahme auf diese Möglichkeiten 20 Pachtverträge (im Anhang) für die an Fisch reiche Gewässer des Fideikommißgute-Mindszent-Algyő des Markgrafen Pallavicini mit, die im Laufe der den Wasserschutzarbeiten unmittelbar vorangehenden 3 Jahrzehnten geschlossen wurden.

Das Besitzgut — wie auch andere Großgüter des Nieder-Theiß-Gebietes — organisierte die Ausnutzung der Gewässer in der Form des Systems der einander ergänzenden „kleinen“ und „großen“ Pachtverträge. Demgemäß findet man unter den Pächtern sowohl allein, mit kleineren Werkzeugen, als auch in Gruppen, mit Schleppnetz arbeitenden Fischer, ferner noch Fischhändler und Handelsunternehmer. Letzteren (deutsche Stadtbürger und jüdische Händler-Pächter der Stadt Szeged) waren neben anderer Geschäftstransaktionen am Markt des lebendigen Fisches und der durch Sonnentrocknung konservierten Massenbeute interessiert. Sie waren bestrebt, sowohl die fließenden Theiß, als auch die größeren Überschwemmungsgebiete mit Hochwasserseen in Pacht zu nehmen, die sie dann den einsamen Fischern und Fischergruppen als „Unterpacht“ verkauften. Dieser Weise konnten sie das Mehrfache des Pachtpreises als summierten Gewinn des Pachtens und der Transaktion einbuchen.

Der erhoffte Gewinn war aber durch das zeitlich günstig eintreffende Hochwasser bedingt. Wenn das Hochwasser noch von der Laichzeit erfolgte, bekamen die Maifelderseen frisches Wasser, die laichenden Fische zogen sich in die Seen, und sie wurden mit einer Sperre an den natürlichen Kanälen zwischen dem Fluß und den Seen gehalten, um sie dann den Ansprüchen des Handels entsprechend abfischen zu können. An Hand der Verträge wird es klar, daß der Gewinn dieser Seen das Mehrfache des der fließenden Theiß betrug. Falls das Hochwasser gar nicht, oder erst nach der Laichzeit erfolgte, wurde der Pachtpreis automatisch vermindert.

Die Händler-Pächter haben auch die Arbeit der Konservenanlagen organisiert. Die lebendig nicht verkaufbare Massenbeute (Weißfische) wurden an den sogenannten Fischspaltereien, in manufakturalen Betrieben von Lohnarbeiter an der Sonne getrocknet, um sie dann in Banden gebunden zum Verkauf auf die von Serben und Rumänen besiedelten Gebiete zu liefern. Mit der Unterstützung des örtlichen Handelskapitals kam also ein „Betriebsvertikum“ der Fischproduktion und Aufarbeitung in der ersten Hälfte des 19. Jh-s in der fernerer Umgebung von Szeged zustande.